

Létezik-e kétféle oknyomozó újságírás Magyarországon?

Jelige: mardor98

Tartalom

Bevezetés	3. oldal
1. A médiahatás elméleti háttere	5. oldal
2. A napirend kijelölés	7. oldal
3. A pártfüggetlenség mint az újságírás egyik alapelve	9. oldal
3.1. Magyarországi újságírás pártpolitikai térképe	10. oldal
3.2. Létezik-e objektivitás?	11. oldal
3.3. A pártsajtó feladata	12. oldal
4. Az oknyomozó újságírásról.....	13. oldal
4.1. Az oknyomozás szabályozási keretei és etikája	14. oldal
4.2. Az oknyomozás problémái	15. oldal
5. A Célpont	16. oldal
5.1. Módszerek	17. oldal
5.2. Az internetes újságírásról.....	18. oldal
5.2.1. Az atlatszo.hu	19. oldal
5.2.2. Módszerek	20. oldal
6. A Célpont és az atlatszo.hu módszereinek összehasonlítása	21. oldal
7. A jobb- és baloldaliság kérdése, megjelenése – végkövetkeztetés levonása	26. oldal
8. Összegzés	29. oldal
9. Köszönetnyilvánítás	30. oldal
10. Függelék.....	31. oldal
Interjú kivonatok.....	31. oldal
Ábra.....	41. oldal
Irodalomjegyzék	42. oldal
Internetes források	43. oldal

Bevezetés

Dolgozatom célja annak a hipotézisnek vizsgálata, amely szerint létező jelenség hazánkban a politikai jobb-és baloldalhoz kapcsolódó oknyomozó újságírás. Azonban fontosnak tartom azt tisztázni, hogy mit is értek a jobb- és baloldalon. Kutatásom során jobboldalként értelmezem a konzervatív, keresztény, demokrata – egyszóval polgári eszméket valló és képviselő gondolkodást. E szemlélet szellemi gyökerei a XIX. századra nyúlnak vissza, az antiklerikalizmus és a szocializmus elleni reakcióként jelent meg. A család elsőbbségét hirdeti, amelyet a társadalom alapegységének tart. Az osztálybéke megteremtését elsőbbségi célként értelmezi. Eszerint a társadalom nem horizontálisan, hanem vertikálisan tagolt. A jobboldal társadalmi bázisát tekintve a szavazók kétharmada-háromnegyede a fehérgallérosok, közalkalmazottak, önálló egzisztenciával rendelkezők. (Körösenyi 1993:63) A politikai állásfoglalás ezen ágához sorolom gondolatmenetem folyamán a regnáló hatalom két szereplőjét, a Fidesz-Magyar Polgári Szövetség és a KDNP¹ politikai pártokat. A Fidesz alapszabálya kimondja: „A Szövetség célja, hogy elősegítse a közéletben a családok megerősítését, a munka becsületét, a tudáshoz való hozzájutás egyenlő lehetőségét, az egyén és a közösség jogainak biztosító rendet, valamint a nemzet összetartó erejének növelését, a hagyományok és a keresztény értékrend megerősítését szolgáló döntések meghozatalát.” (A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség alapszabálya 2007:2; 2§ b,)

Baloldalon pedig a szocialista, liberálisabb szemléletű pártokat értem. A XX. század politikai fejlődésében a baloldal négy csoportra osztható: szocialista vagy szociáldemokrata, kommunista, új baloldal és a zöldek. A legerősebb irányzat ezek közül a szociáldemokrata, tágabb értelemben ide sorolhatóak még a szocialista és munkáspártok is. A politikai tér legerősebb szereplői. Ideológiai alapja a XIX. század második felének marxista szocializmusa. Legfontosabb célja a többi közt: a társadalmi rendszer megváltoztatása, a kollektív tulajdon megteremtése, munkások hatalmának érvényesülése. (Körösenyi 1993:52-54) Vallják, hogy a legfontosabb számukra az egyenlőség, a kisebbségi csoportok felzárkóztatása. Ezt a politikai eszmét hazánkban a

¹ A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség (Fiatal Demokraták Szövetsége) valamint a KDNP (Keresztény Demokrata Néppárt) koalícióban 2010 áprilisa óta, kétharmados többségben kormányozza Magyarországot.

szocialista liberális éra képviseli, azaz véleményem szerint az MSZP.² „A Magyar Szocialista Párt olyan társadalom megteremtését tartja céljának, amely a szabadság, az egyenlőség, az igazságosság és a szolidaritás értékein alapul. Törekvéseit a társadalom többségének támogatásával, továbbá a természeti és az épített környezetért viselt felelősséggel kívánja megvalósítani.” (A Magyar Szocialista Párt Alapszabálya 2011:2; 2§ 4.) Ez ma a két fő irányvonal, amely erősen megosztja és befolyásolja a társadalmat, illetve a médiát egyaránt. Régóta foglalkoztatnak ennek a jelenségnek a háttérében megbúvó összefüggések, szerepvállalások. Ezért igyekszem minél összetettebben megvizsgálni és körüljárni az általam felállított hipotézist.

Úgy gondolom, hogy a politika képes megosztani a médiát is. Ennek demonstrálására két politikailag eltérő szemléletet valló oknyomozó-tényfeltáró újságíró csapat ténykedését mutatom be, a Célpont és az atlatszo.hu struktúrájának és eszközeinek elemzésén, összehasonlításán keresztül. Fontos szempont az, hogy míg az egyik (Célpont) egy hetente megjelenő televíziós műsor, addig a másik (atlatszo.hu) egy, az oldal szerkesztői szerint fontosnak vélt esemény megjelenéséhez igazodva frissülő internetes portál. Tehát összehasonlításom alapja a megjelenés alapvető eltérése, és ebből fakadóan a hatásmechanizmus vizsgálata. Igyekszem alaposan körüljárni, megvizsgálni az adott témát, és a dolgozat végére várhatóan releváns eredménnyel tudok szolgálni.

Az oknyomozás, mint a sajtóműfajok egyike nagy jelentőséggel bírt és bír mai napig a médiában, de úgy gondolom manapság reneszánszát éli. Ez talán annak is köszönhető, hogy a segítségül hívható technikai eszközök köre nagymértékben szélesedett, az újságírók szabadsága is nagyobb, mint az korábban jellemző volt, de emellett az a tény sem mellékes, hogy ma Magyarországon a politika az egyik legnagyobb haraggerjesztő. Az élesen eltérő két fővonal, a szocialista és a keresztény, konzervatív eszmék közötti mély szakadék lehet annak okozója, hogy e két szemlélet iránt elkötelezett újságírók a saját igazuk bebizonyítása és a másik fél szavának cáfolása érdekében a leghatékonyabb eszközökhöz folyamodnak.

Előzetes ismereteim és tapasztalataim alapján úgy vélem, hogy az említett két fő irány és az ezek mellett kialakuló médiumok erősödése az 1989-es Magyarországi rendszerváltás után indult el. Mára egy, a politika iránt kevésbé érdeklődő, hétköznapi ember is könnyen be tudja sorolni hallomásai, tapasztalatai, észlelése alapján, hogy

² Az MSZP (Magyar Szocialista Párt) – 2010-ben került leváltásra nyolc éves kormányzása után. Jelenleg ellenzéki pozícióban van a Parlamentben.

melyek azok az újságok, televízió csatornák, rádióadók és internetes portálok, amelyek elkötelezettek valamely párt iránt, vagy legalábbis erős a szimpátiájuk valamely oldal felé. Ez adódhat a tulajdonosi kör érdekéből vagy gazdasági megfontolásokból egyaránt. Úgy gondolom, az oknyomozás elsődleges célja, hogy olyan dolgokat, eseteket, eseményeket hozzon nyilvánosságra, amelyek sosem jutnának el az emberekhez. Habár a feltárt eredmények mind a hatóságok, mind az ellenzék, sőt a lakosság számára is hasznosak és sokat jelentenek, mégsem nevezhetjük kifejezetten hálás műfajnak. Hiszen ez a legköltésesebb, ez az, ami a legtöbb konfliktussal jár. Az egyik legerősebb, legveszélyesebb, de ugyanakkor sokatmondó és éles vitákat kiváltó műfajról beszélhetünk. Az oknyomozás a sajtóműfajok közt hatványozottan fenntartja azt az igényt, hogy művelője talpraesett legyen, aki végtelen kíváncsisággal és a saját gondolata, látásmódja, elkötelezettsége iránti alázattal viszonyul a kideríteni kívánt esethez. Gyakran el kell viselnie azt, hogy munkájának nincs egyhamar eredménye, és nem egyszer a hatóságokkal is konfrontálódni kényszerül. A jog és a politika azt az álláspontot képviseli, hogy az újságíróknak nem feladata, hogy bármilyen jelentősebb, az országot és az állampolgárokat érintő kérdéseket feltárjon.

1. A médiahatás elméleti háttere

Annak érdekében, hogy pontosabb képet kapjak az általam vizsgált jelenségről, és bizonyítani tudjam feltételezéseimet, dolgozatomat először több, a média hatásaival foglalkozó XX. századi kommunikációelmélettel kezdem.

A XX. században a kommunikációelméletekkel foglalkozó szakirodalom egyre inkább a média hatásának vizsgálata felé fordult, a médiának a közönségre, a befogadókra gyakorolt hatása érdekelte a kutatókat. Ezeket a vizsgálatokat összefoglalva befogadáselméleteknek³ nevezzük. Az ekkor keletkezett feltevések közötti különbséget az okozta, hogy a kutatók mennyire vélték direkt módon befolyásolhatónak a befogadót a média által, a másik ok pedig, hogy a közönség milyen mértékű aktivitást mutat a média által közvetített információk felé. Már az első elemzések után a mérleg a média erős befolyásoló hatásának érvényesülése felé billent. Ez különösen a két világháború közötti propaganda tevékenységek révén látszott beigazolódni, amely radikális politikai változásokat eredményezett a befolyásolás

³ A tömegkommunikációt vizsgáló elméletek azon része, amely a médiaszövegek, és termékek hatását vizsgálja a befogadóra.

eszközének erős érvényesítése segítségével. (Török 2005:82) A legismertebb ezt bizonyítani kívánó elmélet a lövedékelmélet (bullet theory). Ez a teória az 1920-as, 1930-as évek közgondolkodására és tudományos gondolkodására volt jellemző, amely a médiát egyfajta ágyúgolyóként fogta fel, amely nagymértékű és közvetlen hatást gyakorol az emberekre. Az újságokból, filmekből, filmhíradókból – ezek jelentették a kommunikációs csatornák fő irányvonalát – érkező üzenetek mintegy lövedékként csapódnak az emberek, befogadók testébe, maradandó elváltozást okozva ezzel. Az elméletet Harold Lasswell fejtette ki a legátfogóbban a *Propaganda Techniques in the World War*⁴ című munkájában. A tömegkommunikációt a lövedékelmélet olyan egyirányú folyamatként írja le, amelyben a közönség passzív szerepet tölt be, és tagjai minden egyes üzenetre egyforma módon reagálnak. Nem mellékes az a tény sem, hogy a kor társadalomelmélete szerint az emberek közötti személyes kötelékek meglazultak, a hagyományos identitások felbomlottak, megjelent az úgynevezett magányos tömeg, amely még inkább kiszolgáltatottá tette a befogadókat a média hatásaival szemben. Lasswell kutatásait megerősíti az is, hogy az 1930-as években, Európában - különösen a hitleri Harmadik Birodalomban, és Sztálin Szovjetuniójában – a hatalom eddig sosem látott módon és mértékben élt a propaganda eszközével. (Bajomi-Lázár 2006)

Egy másik elmélet, amely a kutatásokban teljesen új irányt hozott, a Columbia Egyetem kutatóinak nevéhez fűződik. Ez a Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson, Hazel Gaudet által kidolgozott minimális hatások elmélete (Theory of minimal consequences). A médiaüzenetek szerepének kapcsán, Paul Lazarsfeld és James Katz megállapította, hogy a befogadó nem is annyira passzív tárgy, mint amilyennek azt a lövedékelmélet leírja. A kutatók szerint egyes ingerekre eltérő reakciók születhetnek a befogadók részéről. Az említett két szerző szerint a médiára elsősorban a véleményvezérek figyelnek, akik a család vagy a munkahely tekintélyes tagjai, ők továbbadják az üzenetet szűkebb vagy tágabb környezetükben, ezt nevezik kétszakaszos észlelésnek.⁵ Viszont nehézséget jelent az a tény, hogy nem lehet mindenki, minden témában egységesen véleményvezér, tehát attól függően, hogy miről beszélünk, más-más személy számít kompetensnek a véleményformálás tekintetében. A két szerző szerint a befogadás folyamatának során van két közvetítő változó: az elérhetőség és a már

⁴ A világháború propagandatechnikái, 1927

⁵ A kutatók úgy gondolták, hogy a média csak áttételesen, két lépcsőben hat az emberekre. Hajlamosak vagyunk a környezetünkben élő véleményvezérek szavára adva kialakítani véleményünket. Ezáltal arra jutottak, hogy a személyközi kommunikáció hatása erősebb, mint a tömegkommunikációé, de a véleményvezérek a médiára támaszkodva formálják meg gondolataikat, így, eszerint az elmélet szerint a média, bár két szakaszban, de mégiscsak befolyásolja az embereket. (Bajomi-Lázár 2006)

meglévő attitűdök. Ez a megállapítás azt a tényt véli felfedni, miszerint egy csoport tagjai is képesek másképp reagálni az információkra attól függően, hogy mennyire elérhetők és milyen korábbi attitűdökkel rendelkeznek az üzenet kapcsán. (Török 2005:84)

Az ezt követő évtizedekben, a középpontba a moderált hatások elmélete került, ami az 1970-es évekre volt jellemző. Előzményének különféle erőszakvizsgálatok számítottak, amelyek kiterjedtek például az erőszakos televízió-műsorok és a fiatalok agresszív viselkedése közti összefüggés tanulmányozására is. Ennek a modellnek fontos eleme az Elizabeth Noelle-Neumann által megalkotott elhallgatási spirál („spiral of silence theory”).⁶ Eszerint, hogyha egy álláspont erősebben, jelentős mértékben van jelen a médiában, akkor azok az egyének, akik ezzel a média által hangoztatott állásponttal helyezkednek szembe, kevésbé hajlandóak a véleményüket nyilvánosan felvállalni. Tehát elválik egymástól az emberek magánszférában és nyilvános szférában hangoztatott véleménye. (Bajomi-Lázár 2006)

2. A napirend kijelölés

Az elméletek világában maradvá fontosnak tartok bemutatni egy, a hatáselméletek közé sorolható tézist, amely erősen kapcsolódik a média és a politika összefüggésrendszerén belül a tömegkommunikációs rendszer eszközeihez. Ez a hatáselmélet a napirend kijelölés (agenda setting). A fejezetben belül, a későbbiek folyamán kitérek majd a politika napirend kijelölő szerepére, ezzel egyre közeledve választott témám sarkalatos kérdéseinek tárgyalása felé.

Az elmélet szerint: „A hírmédia meghatározza azokat az ügyeket, amelyekről az emberek beszélnek, de nem határozza meg, hogy mit gondoljanak az adott témáról.” (Zsolt 2004:43) Vegyük például az idei londoni olimpiát. Tematikájától függetlenül szinte minden televíziós csatorna (kereskedelmi és közszolgálati), rádióadó (kereskedelmi és közszolgálati) a hírekre szánt hosszabb-rövidebb időtől függetlenül, napilap, internetes portál az olimpia legfrissebb híreivel jelent meg. Az az egyén, akit teljes mértékben hidegen hagynak a sportok és az ezzel kapcsolatos események – nevesítve a londoni játékok, – nyilván még ő is tisztában lesz az információval, miszerint Gyurta Dániel aranyérmes lett a 200 méteres mellúszás döntőjében. Tehát az említett egyén attitűdje valószínűleg nem változik meg a sportokkal kapcsolatban, de a média kijelöli neki azokat az eseményeket, amelyekről neki “tudnia kell”.

⁶ Lásd: 1. ábra (általam fordított változat)

Ez az elmélet az attitűd megváltoztató kutatások kudarcából keletkezett. Egy metaforikus megfogalmazás szerint a média nem tükör, hanem reflektor, amely a figyelmet odairányítja a valóság részeire. McCombs és Shaw 1968-as elnökválasztási kampány-vizsgálatuk során hipotézisként azt állították, hogy a média még azt is meghatározza a politikai kampányok számára, hogy a politikusok miről vitatkozzanak, és hogy milyen képet fessenek magukról a politikai hirdetésekben. Vizsgálatuk során arra jutottak, hogy a média és a köztudatban lévő ügyek hatása az emberekre együtt járulnak. Arra azonban nem tér ki, hogy milyen mértékű hatást fejtettek ki rájuk, ha egyáltalán megtörtént a befolyásolás.

G. Ray Funkhouser szintén vizsgálta a média napirend kijelölő szerepét, de ő már egy újabb szempontot is beemelt: ez a valóság vizsgálata. Számba veszi a média rangsorát, az emberek rangsorát és az általa megalkotott új tényezőt is, amelynek fő kérdése, hogy azok a jelenségek mérhetők-e a valóságban, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a média értékelésével. Vizsgálata a következőképpen zajlott: az emberek fejében kialakult rangsorra onnan szerzett adatokat, hogy a Gallup kérdéseire – „Mi Amerika legfontosabb problémája?” – adott válaszokat dolgozta fel. A média rangsorát úgy kapta meg, hogy három népszerű hetilapban megszámolta, hány cikk jelent meg az emberek által említett ügyekről. A valóság viszonylatában pedig az ügyek mérésére az Egyesült Államok statisztikai adataiból szerezte az infomációt. Így képet kapott az emberek, a valóság és a média közötti kapcsolatról.

Shanto Iyengar később a híradók, hírek hatását vizsgálta. Munkatársával együtt módszerük az volt, hogy rögzítették a televíziós híradókat, egyes részeket kivágtak és másokkal helyettesítették őket. Ezeket a kísérlet alanyainak megmutatták, majd kérdőívek segítségével pontoszták a fontossági sorrendet. Három különböző témát változtattak, de a kísérlet alanyai számára teljesen hihetőek voltak azok valóságtartalmai. Minden csoport számára más-más témát hangsúlyoztak. A vizsgálat eredménye az lett, hogy azok az alanyok, akik például a környezetvédelem kérdésével manipulált híradót látták, a környezetvédelmet tartották fontos kérdésnek. (Zsolt 2004:43-50)

3. A pártfüggetlenség mint az újságírás alapelve

Az elvárások és a nézetek manapság eltérőek abban a tekintetben, hogy mi is az újságírás valódi feladata. Kötődhet-e pártpolitikához, netán nevezhetjük-e a pártsajtót az újságírás külön válfajának? Amennyiben egy idea, eszmény és elvárás szerint ezt nem tehetné meg, akkor miért van az, hogy a magyar emberek nagy többsége könnyen be tudja sorolni az országosan megjelenő napilapokat, pártpolitikai kötődésük szerint? Egyáltalán lehet-e az objektivitás és a függetlenség valós elvárás? Miért követeli meg a szakma kódexe azt, hogy egy emberek által leírt, megalkotott kép tökéletesen független legyen minden nézettől és érdektől? Ebben a fejezetben az objektivitás és a mindenféle érdektől mentes újságírás eszményképét járom körül. Megvizsgálom azt, hogy ez az elvárás mennyire idealizált, miben és hogyan valósul meg. Lehet különbség az újságíráson belül abban az értelemben, hogy egy vékony határvonal mentén elválasztható az objektív, független újságírás és a pártsajtó?

3.1. Magyarországi újságírás pártpolitikai térképe

A MÚOSZ etikai kódexében elvárásként fogalmazza meg a 4.§ c, bekezdésében a következőt: „Őrizni kell a sajtó szabadságát, az újságírói függetlenséget és pártatlanságot a tulajdonossal szemben is, akár magántulajdonosokról, akár közösségi (önkormányzati) tulajdonosról van szó [...]”. Ez bizonyíték arra nézve, hogy igenis jogos elvárás a pártfüggetlenség. Ahogy olvashattuk, akár a tulajdonossal, tulajdonosokkal is szembeszegülve kell ezt az álláspontot minden nap saját tudtunkra hozni, és munkánkat az eszményi tökéletesség igényével végezni.

Ha megpróbáljuk magunk előtt látni a képzeletbeli médiatérképet jobboldal, baloldal és liberális szemlélet mentén elválasztva, akkor arra a nyilvánvaló következtetésre jutunk, hogy olykor könnyű élesen elkülöníteni a médiumok párhovatartozását. Persze azért ez annál bonyolultabb, minthogy egyszerűen csak azt mondjuk valamely médiumra, hogy jobb- vagy baloldali, hiszen a háttérben meghúzódó tulajdonosi kör is sokat számít, amiről nem feltétlenül tud az “utca embere”.

Az objektivitást a legtöbben úgy értelmezik, hogy az újságíró nem foglal állást, hanem egyszerűen csak azt írja le, amit bizonyos emberek, politikusok egy esemény kapcsán elmondanak. Ez a követelmény a tudósítás vagy a hírek szintjén azt is jelenti, hogy egy eseményt kontextusba helyezünk. Olyan dolgokat is bevonunk, amelyek az adott állításban nem szerepelnek, de az eseményhez hozzátartoznak. A magyar újságírás e tekintetben sokszor hibázik.

Magyarországon az 1990-es évekre tehető az az időszak, amikor az újságírás a közjó iránt volt elkötelezett. Tehát a zszurnaliszta feladata elsősorban nem az, hogy leírja, hogy mit mondtak a sajtótájékoztatón, hanem az, hogy utánajár a dolgoknak, és azt közli a közönséggel, ami a kulisszák mögött van. (Vajda 2007:41)

A szocializmus időszakában a média ágazatai mind állami kézben voltak, egypárti ellenőrzés alatt. Ezáltal teljes mértékben érvényesülhetett a kontroll a vezetés részéről. A függetlenség megvalósulásához szükséges legkézenfekvőbb döntés a magánkézbeadás volt. Hazánkban először a nyomtatott sajtót privatizálták. A televíziózás, mint a tömegkommunikáció egyik jelentős csatornája, jóval később, 1997 után kezdett kialakulni hazánkban. A magánkézben való összpontosulást követő általános lelkesedés után az újságírók rádöbbenek, hogy nincsenek sokkal jobb helyzetben, mert bár a politikától függetlenné váltak, de a tulajdonosi körtől nem. Viszont a tulajdonos is lehet elkötelezettje a politikának, amely tulajdonképpen ugyanazt eredményezi. Elmondható, hogy az 1989 után végbement fejlődésnek előnyei és hátrányai is voltak. Az biztos, hogy a készségek nem megfelelő mértékben fejlődtek. Nem alakult ki a hajlam arra, hogy az újságíró a közönség igényeit elégítse ki, minden más elé helyezve ezt a célt. Manapság az általuk fontosnak vélt információk publikum felé való eljuttatása a cél. (Vajda-Kaposi 2001:29-31)

Ha a magyar sajtó függetlenségénél tartunk, akkor nem hagyható ki az új médiatörvény hatályba lépését követő, hazánkban kialakult kétségbeesés sem, a sajtó függetlenségét féltő szónokok részéről. Az ellenzéki szimpatizánsok, a médiatörvény által korlátozni vélt függetlenség kifogásolásának hangot adva, tüntetéssorozatot szerveztek a Facebookon, „Egymillióan a magyar sajtószabadságért” (Milla)⁷ néven. Az új törvényt az Európai Tanács részéről is sok kritika érte, 66 ponton javasoltak módosítást. Az independencia nem valósulhat meg véleményük szerint, mert a Médiatanács tagjainak függetlensége megkérdőjelezhető. (Figyelő 2012. június) Az Európai Bizottság részéről éles kritikát fogalmazott meg Jean Asselborn luxemburgi külügyminiszter: „Egy demokráciában a média kontrollálja az államot és nem fordítva. Ha fordítva történik, akkor az már nem demokrácia [...] Az Európai Bizottság megkezdte az ügy vizsgálatát.” (Szabó Dóra 2011)

⁷ Az „Egymillióan a magyar sajtószabadságért” nevezetű szerveződés 2010. decemberében jött létre, abból a célból, hogy a szabad sajtót “megmentse”, és az új médiaszabályozás ellen küzdjön. Továbbá nyilvánosságot biztosít az esélyegyenlőségért és szabadságjogokért harcoló szervezetek részére. Elmondásuk szerint a „Milla” a mindenkori hatalomtól és pártpolitikától független.

A választások után két évvel, az új médiatörvény hatálybalépését követően a „szabadból” „részben szabadra” minősítette a magyar sajtó jelenlegi helyzetét a Freedom House, a washingtoni központú civil szervezet a médiaszabadság és függetlenség érvényesülését mérte fel a 2011-es évre vonatkozóan. A leminősítés az FH szerint azért volt indokolt, mert Orbán Viktor konzervatív kormánya szerintük meg akarja ragadni a média feletti ellenőrzést jogi és szabályozási értelemben egyaránt. Ezáltal hazánk az utolsó helyre került a szabad sajtójú országok rangsorában. Később már Bulgáriával osztozott Magyarország a 78. helyen. (Index 2012. május) Erre reagálva Koltay András, a Médiatanács tagja a következőket mondja:

„Vegyük példának a Freedom House idei sajtószabadság-jelentését, amely mellékleteként négyoldalas, Magyarországról készült összefoglaló indokolta meg a leminősítést a 'szabadból' a 'részlegesen szabad' kategóriába: ebben 25 ténybeli tévedést vagy erősen vitatható következtetést számoltam össze. Hasonló a helyzet az Európai Unió jelentésével is, amely nem csupán a magyar, hanem az európai szabályozás jellemzőit is figyelmen kívül hagyja. Egyszerűen nem lehet elhiteni a külföldi érdeklődőkkel, hogy igenis van bírósági felülvizsgálat a Médiatanács döntéseivel szemben, vagy hogy a kiegyensúlyozott tájékoztatás szabálya nem vonatkozik a sajtóra, mert tavaly év eleje óta ezzel ellentétes információk 'égtek bele' a fejekbe.” (Koltay 2012)

3. 2. Létezik-e objektivitás?

Az utóbbi esztendőkből, a demokratikus országokban visszaszorulni látszik a pártérdekeket kiszolgáló lapok megjelenése. Az emberek tényeket szeretnének olvasni, nem részérdekek információira kíváncsiak. A médiumok célja tehát egyértelműen az objektivitásra való törekvés. „A hírlap az olvasót és a nagyközönséget szolgálja... A hírlap első számú küldetése, hogy olyan pontosan közölje az igazságot, amennyire az kideríthető.” Ez áll a Washington Post Eugen Meyer⁸ által leírt 1933-as Alapelveiben. Ennek az útmutatásnak ma is irányadónak kellene lennie, különösen a közszolgálati médiumok esetében. A médiumok függetlenségének hiánya elsősorban a diktatórikus berendezkedésű országokban érvényesülhetett. Az objektív tájékoztatás mindig a felelős személyeken múlik. Azok műveltségén, érzékenységén, emberi és újságírói tisztességén. (Bernáth-Cserhalmi-Elek 2008:52)

⁸ 1933-ban Eugen Meyer, bankár vette meg a Washington Post-ot, annak csődje után. A lap jelenleg is a családé, Eugen Meyer lánya, Katherine Meyer Graham a tulajdonos. (hazankert.com)

Kérdés az, hogy az objektivitásnak határt szab-e a tény, hogy minden egyes szerkesztőségért más és más felel. Ebből nyilván az következik, hogy habár jórészt az azonos tematikájú csatornák vagy műsorok tekintetében ugyanaz lesz fontos, mégis biztos vagyok abban, hogy nincs két szerkesztő, akinek hajszálpontosan megegyezik a véleménye a hírsorrendet illetően. Tehát véleményem szerint ez is befolyásolja azt, hogy objektíven közöljenek információkat a médiumok. Szikszai Péter, a Célpont felelős szerkesztője szerint az objektivitás alap gondolatát tekintve nem létező fogalom abban az értelemben, hogy mindenki mást tekint annak. Azt elismeri, hogy ez egy olyan norma, amit mindenkinek be kéne tartania. „Ha nagyon objektív vagy, akkor az nem érdekes.” (Szikszai 2012)

3.3. A pártsajtó feladata

Ebben a fejezetben röviden szót ejtek a pártsajtó időszakáról, arról, hogy a pártosodásnak milyen hátulütői lehetnek a médiára, sajtóra nézve. Továbbá azt vizsgálom, hogy milyen kontextusban fordul elő a kifejezés manapság.

A pártsajtó virágkoraként említhető időszak a XIX. század végétől a második világháborúig tartott. Ekkor az üzleti sajtó mellett kapott jelentős szerepet. (Zsolt 2006:145) A pártsajtó érdeke tulajdonképpen két síkon értelmezhető: egyrészt fontos, hogy pártkötődéseik révén igyekeznek kiszolgálni az általa szimpatikus politikai szerveződés tagjait és azok érdekeit. Nézeteit, erkölcsi és szellemi normáit, világlátását egészen hasonló módon alakítja és közli, ha úgy tetszik, kommunikálja, ahogyan a párt. Esetleg, ha az adott politikai szerveződésnek nincs megfelelő kommunikációs kompetenciája vagy csatornája, akkor ez esetben, erre az adott sajtóorgánum(ok) tökéletesen megfelelőek lehetnek számára. E viszonyrendszer másik sarkalatos pontja a közönséggel való kapcsolat. Hiszen nem titkolt célja az, hogy a közönség tagjait is kiszolgálja, bár nem olyan mértékben, nem olyan hűen, mint teszi azt a pártok felé. Hiszen ez egy másodlagos és fordított kapcsolat: a párt kommunikál a sajtó felé, a sajtó a közönség felé, tehát ebben a sorban a közönség a harmadik és egyben utolsó szereplő.

A pártlapokat pénzügyileg természetesen a párt támogatta. Különbséget tehetünk a pártszimpatizáns lapok és pártlapok között. A pártszimpatizáns lapok anyagilag függetlenek a politikai pártoktól, de szellemiségükben megjelennek a párt által vallott gondolatok. A pártsajtónak nyílt, a pártszimpatizáns lapoknak burkolt feladata az értékek képviselete és a párt hatalomrajutásának elősegítése. Mindkét esetben elvárható az objektivitásra való törekvés. A pártszimpátia nem elvtelen, erkölcstelen szolgálatot,

hanem inkább értékazonosságot jelent. (Zsolt 2006:146) A pártsajtó kifejezést leginkább a volt szocialista országok sajtótermékeinek megjelölésére használták. Béke idején a sajtó igyekezett az objektivitás elvárásainak megfelelni, ám ha konfliktus ütötte fel a fejét, akkor mindig az általa preferált érdekek mellett igyekezett kiállni. Az írások, közlések állásfoglalást tükröztek, ezáltal nagy szerepet kaptak a valóságábrázolás tekintetében is. (Bajomi-Lázár 2003)

A pártsajtó a második világháború környékéig volt népszerű. Viszont, ha az interneten ezzel a keresőszóval, kezdünk el böngészni rengeteg találatot kapunk. Tény az, hogy sok esetben ez csak dobálózás a kifejezéssel, hiszen gyakrabban lehet blogokon, fórumokon, kommentárokból találkozni a kifejezéssel, mint a jelen politikai és közélettel foglalkozó tudományos írásokban. Ez azonban mégis azt mutatja, hogy a fogalom ma is él az emberek fejében, ha a valóságban a médiahelyzet jócskán átalakult.

4. Az oknyomozó újságírásról

Először is tisztázzuk, hogy mit is nevez a szakma oknyomozásnak. Ennek többféle megfogalmazásával találkoztam. Elsősorban fontos tudni azt, hogy az oknyomozás és a tényfeltárás között különbség van, bár ezt sokan hajlamosak egymás szinonimájaként értelmezni. Az oknyomozás valami új dolog feltárását jelenti. Az oknyomozó saját maga gyűjti be az információkat, ez alapján végzi az úgynevezett nyomozó tevékenységét. Míg a tényfeltáró újságíró adatok átvizsgálásával, esetleg kiszivárogtatott, egyébként titkos dokumentumok felhasználásával (amelyek feltárása a köz érdekében fontos) következtet, majd vizsgálódik, ezután leírja következtetéseit, amelyeket természetesen a birtokában lévő anyagokra támaszkodva alapoz meg. (Bernáth – Cserhalmi – Elek 2008:96)

„Az oknyomozó újságírás végterméke minden esetben az újságíró saját nyomozásának eredménye, nem pedig valaki másé. Azaz az újságíró nem egy egyébként arra hivatott hatóság vizsgálatának eredményét ismerteti közönségével, hanem a saját munkája eredményeképpen összegyűjtött tényeket és információkat tárja az olvasó elé.” (Mong-Vajda 2009:12-13)

4.1. Az oknyomozás szabályozási keretei és etikája

Nyilvánvaló, hogy az újságírás ezen ágának is vannak szabályozási keretei, de az újságíráshoz tartozó műfaj követelményein belül, lehetnek csekélyebb eltérések azok betartását illetően. Ez nem feltétlen jelenti azt, hogy az újságíró bünt követne el, amiért büntetőjogi felelősség terheli.

Nagy kérdés azonban, hogy a cél szentesíti-e az eszközt? A Célpont riportere, Rákóczi Péter szerint ez nincs egyértelműen így, vagy legalábbis az ügy súlyától függ. „Az a lényeg, hogy mi ne kövessünk el bűncselekményt, amibe a személyiségi jogok megsértését nem értem bele.” (Rákóczi 2012) Bizonyos körülmények között az erkölcstelen lépéseknek is megvan a létjogosultsága. (de Burgh 2000:206-207) Skrabski Fruzsina szerint a legfontosabb az, hogy mindig nyitottak legyünk az igazságra. Ez egyben motiváció és az etika kérdése is. „A nyomozás végén nem lehet konklúziót levonni, ezt mindig a nézőre kell hagyni, az oknyomozó nem mondhat ki ítéletet, de persze rávezetheti az olvasót, nézőt.” (Skrabski 2012) Természetesen az etikai szabályok betartása a legtöbb esetben a feltárt ügyek természetétől függ. Úgy gondolom, hogy mindaddig szabadon nyomozhat egy újságíró, ameddig célja az, hogy egy közösség vagy a társadalom érdekét szolgálja, amíg olyan dolgok után kutat, amelyek mindenkire tartoznak, és sok embert érintenek. Abban az esetben, ha a kutakodásuk során csak egy szűk réteg érdekeit képviselik, akkor a munkájuk értelmét veszti. Bár lehetnek kivételek is, ha mondjuk, egy multinacionális cég visszasságait igyekeznek feltárni. Ilyenkor meghatározó az ügy jelentősége, hiszen ha nem is közvetetten, de a működését tekintve kihathat a társadalomra, elsősorban gazdasági szempontból.

Mit is jelent etikusnak lenni? Skrabski Fruzsina úgy gondolja, hogy nem etikátlan másnak kiadni magunkat, ha célunk valamilyen bűncselekmény leleplezése. Amennyiben egy nagyobb bűncselekményt leplezünk le, mint amelyet mi az oknyomozás folyamán véghezviszünk, akkor az nem róható fel az újságírónak. Tehát ez valamilyen módon mégis alátámasztja azt, miszerint a cél szentesíti az eszközt. Rádi Antónia, a HVG újságírója szerint a legfőbb etikai elv: „Semmiképpen ne manipuláljunk!” (Rádi 2012) Nyilván minden esetben fontos az, hogy pontosan tájékozódjunk, informálódjunk arról, amit közölni szeretnénk, de a nyomozás tevékenységére hatványozottabban igaz ez a kitétel. Hiszen óriásit lehet bukni egy-egy félreértelmezett mondaton is.

Bizonyos esetekben az újságíró kénytelen a csalás eszközéhez nyúlni. Egyes közérdekű információ megszerzése érdekében hazudni és csalni kényszerülhetnek. Ezek alkalmazását maga a zszurnaliszta dönti el. (de Burgh 2000:206-207)

4.3. Az oknyomozás problémái

Azok az újságírók, akik a szakma ezen ágát képviselik, számtalan példával tudnák alátámasztani, hogy tevékenységük igenis minden ponton problémás. Kutatásom során arra jöttem rá, hogy két meghatározó témavezető strukturálja az investigatív tevékenységet. Az egyik, amely alapgondolatom fő meghatározója volt, az a politika, a másik pedig a gazdaság. Úgy érzem, nem kíván magyarázatot az, hogy ezekhez hozzáférni, ebben kutakodni, beleszólni, miért is problémás. A válasz a háttérben meghúzódó, eltérő érdekek mentén értelmezhető. Az újságírónak az a feladata, hogy megkérdezze azt, amit nem akarnak maguktól elmondani – adott esetben – a politikusok vagy a gazdasági érdekek kereszttüzében elhelyezkedő üzletemberek. Rákóczi Péter szerint, „ha valaki kamera előtt akar elmondani valamit, az a reklám.” Ebből az következik, hogy minden más információ megszerzéséért az újságírónak különböző eszközökhöz kell folyamodnia.

Markáns kérdés továbbá, hogy hol húzható meg az a bizonyos határ, ameddig elmehetünk a nyomozásban, a hatóság értesítését nélkülözve. A rendőrség ebben a tekintetben eleve a problémák egy külön halmazát jelenti. Sok esetben megfigyelhető, hogyha egy ügyet felfed az újságíró (amelyhez, természetesen bizonyítékai is vannak) akkor a rendőrség nem foglalkozik azzal különösebben. Ennek egyik oka lehet, hogy nem szeretik, ha belekontárkodnak a munkájukba azáltal, hogy megmondják nekik, hogy mit csináljanak. „Sokszor az újságíró képes arra, hogy kényszerpályára állítsa a hatóságot, hogy egy bizonyos témát ne hagyjanak veszni.” (Rákóczi 2012) Alapvetően viszont kevés az olyan eset, amikor a rendőrség megkéri az újságírókat, oknyomozókat, hogy segítsék a munkájukat. Azonban az informátori hálózat gyors leépüléséhez vezetne az, ha majdnem minden műsor után a rendőrségen meg kéne nevezni a tájékoztatás forrását, teszi hozzá a Célpont riportere. Ezen túllépve problémát jelenthet még – különösen a televíziós oknyomozás tekintetében – az, hogy az állításait meg tudja-e mutatni képekben is. Alapvetően a kép nagyobb hitelességet kölcsönöz az oknyomozók állításainak, amennyiben lehetőségük van azokat képekkel is alátámasztani. „Hiába vannak dokumentumaink, ki kell találni, hogy ebből, hogy csinálunk riportot.” (Szikszai 2012)

Egy másik hátulütője az oknyomozó tevékenységnek a HVG újságírója, Rádi Antónia szerint, hogy „nem használhatsz archívumot, nem idézhetsz mások korábbi írásaiból, mert ha azt nem is perelték, téged beperelhetnek, és neked azokat a korábbiakat ugyanúgy bizonyítanod kell, mint a saját állításaidat. Szerintem ez nonszensz.” Tehát kizárólag a saját magunk által végigvitt, feltárt következtetésekre, a sorra kiderült tényekre támaszkodhatunk a nyomozás során.

Bodoky Tamás az atlatszo.hu főszerkesztője szerint pedig e tevékenység legnagyobb hátulütője az, hogy az embert akaratán kívül is beskatulyázzák. „Én az elmúlt nyolc évben voltam már Fidesz-bérenc, most nem tudom, mi vagyok, most „szoclib-bérenc.” Nálunk elég ellenségesen meg gyanakvóan fogadják a leleplezéseket, és mindig valamiféle konspirációt sejtnek mögötte.” (Bodoky 2012)

Tehát számtalan hátulütője, problémája és megakasztója van ennek a tevékenységnek, de alapvetően, amennyiben az újságíró végigviszi az ügyet, azon nyomban egyértelművé válik az, hogy megéri olykor áthágni a szakma bizonyos szabályait az igazság kiderítésének érdekében.

5. A Célpont

Dolgozatom vizsgálódásának egyik központi eleméhez érkezve, elsősorban kitérek a Célpont létrejöttére, annak körülményeire, az eddig elkönyvelt sikerekre és a műsorral kapcsolatos kritikákra. Röviden elemzem majd a képi világát, és annak hatásmechanizmusát a közönségre nézve.

A csatorna 2005-ben jelentkezett először Célponttal. Azóta folyamatosan, hétről-hétre készítenek oknyomozó, tényfeltáró riportokat, ezeket minden pénteket este fél tízkor sugározza a HírTV. Az első adást követő három napon, különböző időpontokban ismétlést láthatnak a nézők. Saját elmondásuk szerint a hét legfontosabb politikai, közéleti és a társadalmat érintő problémákkal foglalkoznak. A magazinműsor 20-25 perces, általában egy adáson belül két témát dolgoz fel. Előfordul azonban, hogy nagyobb horderejű eseményeknél a szűk félórát egy téma tölti ki. Erre példa a 2012. október 23-i állami ünnepet követő műsor, (Nem engedünk az '56-ból) ahol körképet kaphattunk az ünnep kapcsán rendezett megemlékezésekről, tüntetésekről.

A Célpont hangulatát tekintve leginkább krimihez⁹ hasonlítanám. Túllépve a magyar oknyomozó műsorok előzményein, valamiféle ellenőrző hangulatot sugall. Dinamikus, elektronikus elemeket tartalmazó főcímműzenének direkt figyelemfelkeltő hatása egyből kíváncsivá teszi a nézőt. A főcímműzenét és a főcímet követően a képi világa az, ami szembeötlő, hiszen ez sem szokványos. A kamerakép általában a kézi kamerázás hatásával él, ezzel is fokozva az izgalmat. Az imbolygó kamerakép által folyamatosan azt érzi a néző, hogy semmi sincs megrendezve, előre eltervezve, minden akkor, és ott történik, a spontaneitás látszatát kelti. Továbbá a készítő célja a képi világ ilyesfajta strukturálásával, hogy a néző a riport végére azt érezze, hogy a megoldásban ő is részt vett, annak részeseként együtt érez a riportterrel. A műsorral kapcsolatos kritikák, a felelős szerkesztő elmondása szerint a legtöbb esetben az elfogultság kifogásolására, és az imbolygó kameraképre irányulnak.

5.1.2. Módszerei

A nyomozás módszereivel és a műsor felépítésével kapcsolatban a felelős szerkesztő, Szikszai Péter elmondta: „nincs is előre megírt forgatókönyv, éppen a rohammunka okán.” A riportok általában provokatívnak mondhatók, ugyanakkor nem mellőzik a humort sem. Témafeldolgozása összességében egyedülállónak nevezhető.

A módszerek tekintetében fontos kitérnünk az információ megszerzésének körülményeire, az azokhoz való hozzájárás formáira. Bodacz Balázs, a Célpont riportere az információk megszerzése tekintetében három kategóriát különböztet meg. Saját téma feldolgozásakor az elsődleges információforrásnak az ügy érintettjei tekinthetők, továbbá az ezzel kapcsolatos, különféle publikációk, tanulmányok, tényanyagok. A „fülesből” kiinduló témák alapja egy informátor által megadott alapállítás. Ezek is lehetnek dokumentumok, írott- vagy szóbeli tényközlések. A riportter „kiegészítő módszerekről” is beszélt. Ide sorolja, amikor az alapinformáció igazságtartalmához nem fér kétség, azonban annak igazolásához olyan adatokra lehet szükség, amelyeket az említett első két módszerrel nem lehet megszerezni. „...Akkor rejtett kamerát használunk, illetve a beszélgetőpartner tudta nélkül telefonbeszélgetést rögzítünk.” (Bodacz 2012). Ennek kettős célja, hogy igazolni vagy cáfolni lehessen az állításokat, másrészt ilyen módon bizonyítható, hogy az adott ügy szereplőjével a kapcsolat létrejött az adott témában. A Célpont oknyomozója, az informátorok lehetséges motivációiról is

⁹ Stílusában, valamint képkomponálását tekintve hasonlít a jelölt műfajhoz. Központban van a bűntény elkövetése, annak felkutatása.

beszél. Indíték lehet az érdeksérelem vagy a szerkesztőség iránt érzett szimpátia is. Ezekből lehet ügy. Van azonban olyan tényközlés, amelyből nem lehet kiindulni: amikor az informátort érdeksérelem érte, de ez a sérelem a vele szemben álló személyen nem kérhető számon. Akad olyan szivárogtató is, aki információt ad a riporter tudtára, de az nem elégséges az oknyomozás elindításához. A legveszélyesebb azonban, az a személy, aki tudatosan akarja megtéveszteni az oknyomozókat, azáltal, hogy fals állításokat hangoztat.

A Célpont módszerei annyira sikeresnek, hatékonyak bizonyultak, hogy a riporternek elmondása szerint a politikusok tartanak tőlük, és ezért a legtöbb ellenérdekelt fél, inkább nem is nyilatkozik az oknyomozóknak, sokszor durván szólnak vissza, és perrel fenyegetőznek.

5.2. Az internetes újságírásról

Ebben a fejezetben szót ejtek az internetes újságírás térhódításáról, annak előnyeiről, hátrányairól, szabályozhatóságáról és demokratizáltságának főbb irányvonalairól.

Manapság egyre többet hallhatjuk azt, hogy a nyomtatott sajtó nehéz helyzetbe került az utóbbi években. Ez az állítás nem megalapozatlan. Egyik jelentős kiváltója ennek a jelenségnek az internet térhódítása. Habár dolgozatomban nem kifejezetten a nyomtatott sajtó helyzetét helyezem előtérbe, mégis fontosnak, és érdekesnek tartom azt a kijelentést, amelyet Philip Meyer „Az eltűnő újság” című könyvében fogalmaz meg. Kalkulációi szerint 2043 első negyedévében jön el a pillanat, amikor Amerikában végleg “meghal” a nyomtatott sajtó. (Bernáth-Cserhalmi-Elek 2008:224) „Az eddig soha nem látott mértékű híráradat magát a hírszolgáltatást veszélyezteti. A nyomtatott sajtó válsága arra kényszerítette az újságokat, hogy csökkentsék állandó külföldi tudósítói számát, kevesebb oknyomozó riportot készítsenek, és felszámolják a szerkesztői és korrektori állások egy részét...” (Marie Bénilde 2010) Sokan viszont úgy gondolják, hogy a nyomtatott sajtó már túlélte a rádió, majd a televízió megjelenését is. Így szerintük a technológiai fejlődés nem képes elnyomni az újságot.

Térjünk is rá arra, hogy hogyan is működhet egy kizárólag az interneten megjelenő, de mégis magát sajtótermékként aposztrofáló újságírói termék. Fontos megemlíteni, hogy ma már a napilapok, kivétel nélkül rendelkeznek internetes változattal is, azzal a különbséggel, hogy itt a megjelenés sokkal hiányosabb. Ennek persze elsősorban

gazdasági okai vannak. A következőkben kizárólag az interneten megjelenő sajtótermékekről ejtek szót.

Létezhet-e az internetes újságírás? Már 2003 nyarán Tóta W. Árpád ezt írta az Indexen: „Az internetes újságírás egyáltalán nem külön műfaj...Műfaj a nagyinterjú meg a tényfeltáró riport, meg még sokan mások, ám az internet csupán egy felület, ugyanúgy, mint a merített papír.” (Bernáth-Cserhalmi-Elek 2008:225) Az már egy más kérdés, hogy bár az internet egy platform, ám mégis rengeteg szakágnak enged teret. Ha valaki mégis műfajnak tekinti az internetes újságírást, akkor hogyan tudná körülírni azokat a változatos, sokszínű terméket, amelyeket ez a műfaj beenged. Úgy gondolom, itt hibázik a dolog, hiszen az internet csupán egy felület, amely jobbra az összes műfajt beengedi kapuin. Sőt, sokan, kifejezetten inkább erre a platformra dolgoznak, pontosan azért, mert itt a vélemények csaknem teljes szabadsága képes érvényesülni. Természetesen megint csak azokra a portálokra gondolok, amelyek nem kapcsolódnak semmilyen más nyomtatott termékhez. Ezek, az individualitást előtérbe helyező, és saját érdekeik, és értékeik szerint működő portálok általában magukért vállalnak felelősséget, saját kijelentéseik következményét egyértelműen maguknak kell viselniük.

Előnye az internetes újságírásnak, hogy sokkal szabadabb, de ez azon a ponton ki is egyenlítődik, hogy csaknem kizárólagosan is az egyéni felelősségvállalás érvényesül. A hozzáférése viszonylag korlátlan és ez alatt mind a szerkesztői, mint a fogyasztói oldal érdekeit, lehetőségeit értem. Ez hátrányként is felhozható, hiszen, ha valaki kevésbé elszánt és nem akar vehemensen forradalmasítót alkotni, akkor, akár minden veszélyt mellőzve lavírozhat, mindentől mentesen a megszokott kerékvágásban.

5.2.1. Az atlatszo.hu

Jelen fejezetben térek ki a Célpont mellett, dolgozatom összehasonlításának másik tárgyára, a másfél éve alapított atlatszo.hu-ra.

Pontosan azért, mert ez a portál nemrég alakult meg, a történetiségét nincs lehetőségem hosszan taglalni. Az oldalt Bodoky Tamás¹⁰ ötlete alapján hozták létre. Az atlatszo.hu-t oknyomozó portál-kísérletként definiálja. Elmondása szerint nem foglalkoznak aktuálpolitikával. Azért választottam ezt a portált, amellet, hogy az

¹⁰ Bodoky Tamás: újságíró, korábban az Index tudományos-technológiai rovatvezetője, majd később főszerkesztő helyettese lett, korábban a Magyar Narancs újságírója, jelenleg pedig az atlatszo.hu főszerkesztője.

oknyomozó, tényfeltáró műfajt képviseli, mert valami olyat adott hozzá hazánk újságírásához, amelyre eddig csak külföldön volt példa. A nonprofit modellt szeretnék meghonosítani Magyarországon. Ez azt jelenti, hogy nem hirdetésekől tarják fenn az oldalt, hanem adományokból és Soros György¹¹ alapítványának segítségével. Az ilyen alapon működő oknyomozó tevékenység külföldön, szinte bevett szokásnak számít. Ilyen például a Center for Investigative Reporting vagy a ProPublica, New Yorkban. Ezt az újságíró azért tartja fontosnak, mert úgy véli, ennek a munkának az egyik gátja a hirdetőktől való függés. Célkitűzésük Bodoky Tamás megfogalmazásában a következő: „Egy-egy témában, ahol visszaélést vagy korrupciót látunk, ott nagyon alaposan utánajárunk a dolgoknak. Ezt igyekszünk politikai oldaltól függetlenül tenni, ugyanakkor azt gondoljuk, hogy mindig a mindenkori kormány viselt dolgait kell kutatni...” (Bodoky 2012)

Az oldal teret ad az olvasói kritikáknak is. Ezt bejegyzések, úgynevezett “kommentek” formájában tehetik meg. Az atlatszo.hu főszerkesztőjének elmondása szerint bár moderálnak, de az építő kritikát nem törlik csak azért, mert az nem magasztos.

5.2.2. Módszerek

Céлом ebben a fejezetben az atlasztszo.hu oknyomozó eljárásainak bemutatása. Azért is érzem fontosnak ezt a részt, mert oknyomozó, tényfeltáró módszereit tekintve, az atlatszo.hu is, akárcsak a Célpont valami újat adott a műfajnak.

Bodoky Tamás a már fent említett külföldi példát szeretné meghonosítani, ennek képére, ha nem is új eszközöket alkalmaz, mégis azért nevezhető újnak az oldal módszere, mert kifejezetten a közérdekű adatokra alapozza tevékenységét. Természetesen emellett más eszközökkel is él, de nézzük az előbb említetteket.

A közérdekű adatok alatt olyan adatokat értünk, amelyek mindenki számára elérhetőek lehetnek, vagyis nem titkosak, tartalmukat tekintve mindenkire tartoznak. Az oldalon feltűnik egy videó arról, hogy hogyan, milyen módon lehetséges ilyenekhez hozzájutni. A videóban Mong Attila¹² elmondja, hogy azért fontos ez a módszer, mert „az állam rengeteg adót szed be, aminek egy részét jól, a másik részét rosszul költi el...” (Mong 2012). Maga az oldal (KIMITTUD) lehetővé teszi, azt, hogy bárki, bármelyik önkormányzattól vagy hatóságtól, olyan intézményektől, amelyek

¹¹ Született Swartz György Amerikában élő magyar befektető, pénzügyi spekuláns, közgazdász (Magyar Soros Alapítvány honlapja)

¹² A magyar tényfeltáró újságírás egyik képviselője.

közpénzből működnek, adatokat kérjen le. Ehhez a módszerhez szükség van az adatigénylő nevére. „Igyekszünk adatigénylésekkel operálni, azt gondoljuk, hogy az sokkal tisztább, mint a kiszivároztatás.” (Bodoky 2012) A másik módszer a szivároztatás. Ennek a lehetőségét is megadja az oldal az úgynevezett “Magyar Leaks” menüpont alatt. Itt is hangsúlyozzák, hogy a kiszivároztatott adatok mindig közérdekhez fűződnek. Lejjebb érve, egy hat pontból álló útmutatást találunk arra vonatkozóan, hogy hogyan kell biztonságosan szivároztatni. Bodoky Tamás elmondása szerint, ha a szerkesztőségbe érkezik egy olyan információ, amely ilyen módon került hozzájuk, akkor azt megpróbálják adatigényléssel is alátámasztani, megbizonyosodni arról, hogy másképp nem szerezhető meg az adott közlés. Azután pedig mindig meg kell keresni az érintett feleket. Viszonylag sokan élnek a névtelen adatfeltöltéssel, de ennek jó része, a főszerkesztő szerint használhatatlan. Ezzel a lehetőséggel akárki élhet, mivel ez a közérdekű bejelentő fogalomkörébe tartozik. Tehát, ha olyan információ birtokában vagyunk, amelynek megjelenése a köz, a társadalom érdekét szolgálja, abban az esetben semmiféle retorzióra nem kell számítanunk. Alapvetően két olyan esetet említ az újságíró, amelynek nyomán el lehet indulni: Az első az, amikor a szerkesztőség gondolja azt valamiről, hogy érdemes lenne utánajárni. A másik, amikor valamilyen információ útján kezdenek nyomozni. Az eszközöket és módszereket tekintve Bodoky Tamás elmondta, hogy bár 2012 tavasza óta vannak videók is az oldalon, az atlatszo.hu-ra elsősorban az írott megjelenési forma jellemző.

A portálon megjelenített videók egy grafikus betételemmel kezdődnek, amely alatt sejtelmes, leginkább horrorfilm zenei aláfestéseként elképzelhető rövid, pár másodperces szignál hallható. A kamerakép stabil, jellemző a beállítás-ellenbeállítás,¹³amelytől a kisfilmek folyamán nem is tér el. A riporter általában nem látható, kizárólag a hangja hallható a legtöbb esetben. A kép színbeli torzítástól, és a megszokottól eltérő képi hatás alkalmazásától mentes.

6. A Célpont és az atlatszo.hu módszereinek összehasonlítása

Az előzőekben ugyan már beszéltem arról, hogy milyen eszközei, módszerei vannak a Célpontnak és az atlatszo.hu-nak. Most mégis fontosnak tartom a korábbi leírások mentén történő összehasonlítást. Ez a fejezet is hozzásegít majd végkövetkeztetésem levonásához, amelyre a következő fejezetben kerül sor. Először

¹³ Két térbeli pozíció ugyanabból az irányból, de ellenkező beállításból látható (vizkut.hu) Ez a beállítástípus a néző bevonódását, résztvevőként jelenlévő érzését segíti.

kitérek az oknyomozáshoz felhasznált eszközök alkalmazásának összehasonlítására, majd a módszerek felhasználását vizsgálom. Ezek után pedig a szerkesztői gárdát tekintve említem meg a fontosabb különbségeket. Ezt követően a gazdasági háttérrel szemlélve vonom le a következtetéseket. Végezetül pedig a konklúzióhoz közeledve, már a fejezet végén is érintem a témák hangvételének, valamint felhozatalának oksági motivációját. A fejezet alapjául az újságírókkal, riporterekkel készített interjúk, beszélgetések szolgálnak. Ezeket gondolati vezérfonalként végig szem előtt tartom.

A technikai eszközök alkalmazására kitérve, jelentős különbséget figyelhetünk meg a két oknyomozói gárda tevékenységében. Már csak a megjelenítésre szánt platformok különbözőségének okán is. Az atlatszo.hu, tehát Bodoky Tamás és csapata általában kamera nélkül dolgozik, pontosabban rejtett kamera nélkül. Elmondása szerint mindössze két esetben alkalmazták ezt a módszert: „Egyszer volt csak rejtett kamerás vagy rejtett mikrofonos történetem. Egyszer volt egy ügyész, aki tanukat fenyegetett a tárgyalóteremben és azt mobiltelefonnal felvettük. A másik volt, amikor a kuruc.info-t lepleztük le, hogy hogyan kapja a hirdetési bevételt, akkor rejtett kamerával vittük be a pénzt.” Úgy gondolja, hogy a rejtett kamera használata nem kifejezetten funkcionális, inkább látványelemként használható, nélküle is képes nyomozni az újságíró. Ezzel szemben a kamera mint dokumentációs kellék, fél éve az atlatszo.hu eszköztárában is megjelenik. Az oldal főszerkesztője ezzel kapcsolatban hangsúlyozta: ezen a téren van hova fejlődniük, de a végső cél az, hogy az oldal minden ügyéhez készüljön egy jó videó is.

A Célpont esetében más a helyzet, hiszen a műsor természetesen a képre épít. Így az sem jó, nem “kényelmes” a nézőnek, ha túl sok a rejtett kamerás felvétel. Fontos hogy egyértelmű, sokat mondó, és sokat mutató képekkel operáljanak a készítők. Rákóczi Péter elmondta: „Amikor a Célpont indult, akkor a technikai eszközök széleskörű jelenléte lehetővé tette azt, hogy akár mobiltelefon segítségével rögzítsünk képet, hangot, kisméretű diktafonok is segítették a munkát. A kamerát esetenként úgy tartja az operatőr, mintha nem filmezne.” Szikszai Péter, a műsor felelős szerkesztője, hangsúlyozta: „fontos, hogy egy televíziós műsor esetében mindig képekben gondolkodjunk.” Elmondása szerint, vannak olyan bűnügyek, amelyeket képtelenek lennének az oknyomozás televíziós változatával leleplezni, megmutatni. Ilyen például egy hackertámadás, a pedofília vagy az olyan múltban történt események, amelyekről nincs kép. Ezen a ponton az összehasonlítás végkövetkeztetéseként megállapítható, hogy a dokumentumokat a nyomozás alapeszközeként használó, és azokat írásban az

olvasó elé táró formája, az eszközök szempontjából mindenképp könnyebb, mind idő, mind költséghatékonyság szempontjából.

Nyilván sok nehézséggel járhat az írás is, ha számba vesszük, hogy ott képekkel nem tudunk megmutatni semmit. Esetleg egy-egy fényképpel operálhatunk. Alapvetően a bizalomra épül az újságírás, – képek nélkül, vagy csekély mennyiségben rendelkezésre álló képek megmutatásával – amelyet az olvasó táplál a zszurnaliszta iránt. Bár, mint ahogy láttuk, az atltszo.hu esetében sokszor megoldott a képi dokumentáció, valamint annak fejlesztésére irányuló törekvés is tetten érhető. Mindkét esetben a kellékek, rejtett kamera vagy rejtett mikrofon alkalmazása a nyomozás sikerességének érdekében történik, és a tényfeltáró, oknyomozó újságírás etikai szempontból részben elfogadott segédeszközeként ítélik meg.

Következő szempontom az összehasonlítás tekintetében a nyomozás módszereire irányul. Mint ahogy arról már korábban is volt szó, Bodoky Tamás az atlatszo.hu nyomozáshoz szükséges eszközöként jobbra a közérdekű adatigénylések módszerével él, ezen kívül pedig általában kiszivárogtatott információkra épít. Nagymértékben számítanak az olvasók, civilek bejelentéseire. Továbbá azzal motiválja az olvasókat, hogy tudtukra hozza, hogy miért is olyan fontosak a közérdekű adatok vizsgálata. Bodoky nem tartja bűnös dolognak azt, ha adott esetben hackerek által kiszivárogtatott információk után mennek. Ellenben a magát az információszerzés ilyesfajta módját (hackelést) ő is elítéli. A Célpont esetében az információszerzés mikéntjére vonatkozóan több lehetőséget is megneveztek a riporterek. Bodacz Balázs, a Célpont riportere szerint, ezek nagy része szóbeli vagy írásbeli információk, hivatalos dokumentumok. Ide érthetők az atlatszo.hu által is alkalmazott közérdekű adatigénylések. Előfordulnak képi – vagy hangfelvétel által közölt információk is. Ám mindkét fél esetében rendkívül fontos, hogy a kiszivárogtatott, vagy megszerzett tényállításokat ellenőrizték, még a nyomozás megkezdése előtt.

Mikor már megvan az információ, és már kiderült, hogy releváns és hihető, akkor kezdődhet maga az oknyomozó munka. Itt nem tennék nagy különbséget, hiszen bár minden ügghöz máshogy kell hozzáállni, a műfaji keretek, bizonyos szempontok szerint korlátozzák a tevékenységet. A fő eltérés a már előzőekben is említett képi- vagy írásos megjelenés adta előnyök, illetve hátrányok.

A szerkesztői gárdára kitérve, az összehasonlítás egy másik pontjához érkeztünk. Az atlatszo.hu ügyeinek feltárásában négy újságíró vesz részt, beleértve a főszerkesztőt is. Ezen kívül dolgozik a portálnál részmunkaidős jogász és részmunkaidős ügyvezető

is, de nagyon sok önkéntes is segíti a munkát. A Célpont esetében ez teljesen másképp néz ki. Annak okán, hogy a HírTV egy gazdasági társulás részeként működik, és nem egy nonprofit szervezet, több a lehetősége arra, hogy professzionálisabb közegben működhessen. Így képes arra is, hogy az ügyek vizsgálatára, a műsor megkonstruálására és elkészítésére, több embert alkalmazzon. Nyilvánvalóan ez a különbség a platformok eltéréséből vezethető le. Nincs szükség annyi emberre egy oknyomozó portál fenntartásához, mint egy tv műsor elkészítéséhez.

A vizsgálódásom során megértettem azt, hogy hipotézisem érvényesítése vagy cáfolata nagymértékben a következőkben taglaltakon múlik, azzal szervesen összefügg. Tehát lássuk, hogy milyen gazdasági háttér áll a két oknyomozó csoport mögött. Az atlatszo.hu, hivatalos nevén „atlatszo.hu Közhasznú Nonprofit Kft.” egy olyan szervezet, amely kizárólag adományokból tartja fent magát, nem pedig hirdetésekéből. Hazánkban ez az internetes oldal az első kísérlet az ilyesfajta oknyomozó portálra, amely külföldön nagy népszerűségnek örvend. Alapítványi támogatást élvez. Soros György¹⁴ által létrehozott szervezete támogatja tevékenységüket, valamint a főszerkesztő elmondása szerint, sok civil adományozó is él az anyagi segítség lehetőségével. „Egyrészt az olvasók adományoztak apróbb összegeket. Másrészt pályázunk olyan alapítványokhoz, akik ilyen típusú tevékenységet támogatnak. Ez demokrácia-fejlesztés címszó alatt fut általában.” A Célpont esetében ez egészen másképp alakult. Maga a HírTV Zrt. egy olyan gazdasági társulás, amely partneri viszonyban van a Lánchíd Rádióval, valamint a Magyar Nemzettel, amelyekkel egy tulajdonosi körbe tartoznak. Tehát a csatornának és a műsornak is van költségvetése, amely minden esetben fixnek nevezhető. E kérdéskör mentén is jelentős eltérést tapasztalhatunk.

Nézzük a témaválasztás mikéntjében kibontakozó eltéréseket. Az atlatszo.hu a főszerkesztő elmondása szerint nem foglalkozik aktuálpolitikai történésekkel. Ugyanez a koncepció a Célpont esetében is tetten érhető. Míg az oknyomozó portál többszöri alkalommal is foglalkozott külföldi esetekkel, ügyekkel, addig ez a HírTV oknyomozó műsorára nem jellemző. Bár vannak kivételes riportok, amikor olyan témát dolgoznak fel, amelyhez szervesen köthetők magyar szálak, és ha fizikailag nem kivitelezhetetlen a megközelítése az adott országnak, abban az esetben elképzelhető, hogy külföldön forgat a stáb.

¹⁴ Született Swartz György Amerikában élő magyar befektető, pénzügyi spekuláns, közgazdász (Magyar Soros Alapítvány honlapja)

Témaválasztás tekintetében nem lehet a politikai szálak megjelenése mellett szó nélkül elmenni. Kiinduló gondolatom az volt, hogy az oknyomozás a politika eszköze. Ezt az adatgyűjtésem során másképp láttam. Viszont hiba lenne azt gondolni, hogy mindenféle politikai és gazdasági ráhatástól mentes lehet vizsgálatom két tárgya. A Célpont esetében nem talákoztam nehézséggel az általam kialakított alapvélekedés tekintetében. Hiszen, ahogyan a HírTV szellemiségének meghatározására kerül a sor, beteljesülni látszik az, amit előzetesen a csatornáról gondoltam. Rákóczi Péter a Célpontra kitérve elmondta, hogy törekednek az objektivitásra és a kiegyensúlyozottságra, és arra, hogy mentesüljenek a befolyásolás és a manipuláció alól. Ugyanakkor a HírTV képvisel egy értékrendet, amely befolyásolja a műsor témaválasztását. Jól látható, és bizonyítékokkal alátámasztható, hogy a műsor a 2002-2010-es ciklusban ellenzéki szemléletét felvállalva az akkori kormánnyal szemben szigorú ellenőrző szerepkörben tűnt fel. A legtöbb alkalommal sikeresen lepleztek le, vagy hoztak nyilvánosságra bűncselekményt. Ilyen volt a már fent említett Honvédelmi Minisztériumon belüli korrupciós botrány.¹⁵

Az atlatszo.hu esetében nem bizonyítható egyértelműen az alapfeltevésem, amelyet Bodoky Tamás elmondott az oldal működéséről, elgondolásáról és célkitűzéséről. Valójában úgy gondoltam, hogy az úgynevezett ideális sajtó, ideális média megvalósulása sosem jöhet létre, a politikai és gazdasági befolyásoltság miatt sem. Előzetes elképzelésem és tapasztalatom szerint a tankönyvi idea nem teljesülhet. Tehát a mindentől független és objektív újságírás. Ilyen gondolatokkal vágtam neki a kutatásnak. Ez az alapfeltevésem Bodoky Tamással készült interjú után megdőlni látszott és elgondolkodtatott. „Én remélem, hogy amit mi csinálunk, az atlatszo.hu nem szolgálja egyik politikai oldat sem, arra törekszünk, hogy minden esetben vizsgálódjon.” A főszerkesztő elismeri, hogy többségében a jelenlegi kormány ügyeit vizsgálja és ellenőrzi. Elmondása szerint ez a koncepciója az oknyomozásnak: tehát, hogy minden esetben az adott kormányhatalmat ellenőrizze. A témaválasztás kérdésénél maradva, a vizsgálat során megállapítható, hogy ez a két esetben ellentétes és eltérő módon történik. Arra, hogy ez minek köszönhető, és miből adódik, a következő fejezetben térek ki részletesen.

¹⁵ Célpont korábban is foglalkozott a Honvédelmi Minisztériumnál történt pénz visszaosztásokkal. A minisztérium beszállítóitól és partnereitől 5-10%-ot kaptak vissza, és az így megszerzett milliókat osztották szét a főtisztek között. Kaptak pénzt például az autószerelőtől, de még a munkaruhát forgalmazó cégtől is. Az ügy kapcsán húsznál is több, a minisztérium által foglalkoztatott személy ellen folyik eljárás.

Érdekes körüljárni a jogi következmények kérdését. Bár ennek tekintetében nem tapasztalhatók jelentős eltérések, hacsak nem a mennyiségi mutatókat vesszük górcső alá. Hiszen e tekintetben a Célpont megelőzi az atlatszo.hu-t. Nyilvánvalóan abból adódik ez a különbség, hogy az oknyomozó műsorral ellentétben a portál mindössze másfél éve működik. Ettől függetlenül több ízben is folyik ellenük eljárás. Jórészt őket perelik helyreigazításért, de eddig minden pert megnyertek. A Célpontot ezzel ellentétben, hétéves fennállása okán többször is ítélték már helyreigazításra.

7. A jobb- és baloldaliság kérdése, megjelenése – végkövetkeztetés levonása

Alapfeltevésem, (Létezhet-e hazánkban politikailag elkülönült, jobb- és baloldali oknyomozó újságírás?) azzal is bizonyítható vagy cáfolható, ha különböző tulajdonságok mentén összehasonlítom a két vizsgálati tárgyat. Viszont ezzel még nem értem el a végkövetkeztetésem ismertetését, csak hozzájárultam ahhoz, azáltal, hogy összevettem a két szegmenset, tulajdonságaik mentén. Mindamellet persze, nem csak e komparatív elemzés alapján vonom le a konklúziót. Csaknem féléves kutatómunkám során végzett interjúk, beszélgetések, felvilágosítások, dokumentumok nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy tisztán lássak a témában, és érthető konklúzióra leljek.

Tehát hipotézisem háttérgondolata, indíttatása az volt, hogy magának az oknyomozó újságírásnak általában a kiinduló motivációja a politika, a politikai antipátia a másik fél iránt, és az ebből adódó düh, vehemenciától függően. Az a politika, amely megosztja a közéletet, a gazdaságot, a médiát és sok esetben a magánszférát is. Ehhez, mint egyik változóhoz kellett találnom valami mást, – jelen esetben az oknyomozó újságírást – amelyről azt gondoltam, hogy közvetlen hatással van rá. Lássuk először azokat a tényezőket, amelyek alapján erre a következtetésre jutottam, és amelyek alapján ezt a témát választottam vizsgálatom tárgyának.

Adott a HírTV Célpont című műsora. A televízió csatorna, mint ahogy az a dolgozatból, korábban kiderült, vállalja azt a politikai jobb oldalhoz kötődő szellemiséget, amelyet jelenleg hazánkban a kormánypárt képvisel. Az 1989-es rendszerváltás óta először a HírTV megalakulásakor, 2002-ben került sor arra, hogy bármilyen, politikai, ideológiai személetet felvállaló csatorna létrejöhetett, a plurális médiarendszer egyik úttörőjeként. Ennek szellemét tükrözi a csatorna oknyomozó műsora is. Témaválasztását a szerkesztők értékrendje befolyásolja. Ezzel, előzetes ismereteim és tapasztalataim alapján is tisztában voltam. Ebből a gondolatból és

világlátásból kiindulva kerestem meg dolgozatom vizsgálatának másik tárgyát, amely előzetes vélekedésem szerint az ellenzéki oldalt képviseli hazánkban. Ám Bodoky Tamás ezt az úgynevezett pártosodást elutasítja: „...azt gondoljuk, hogy mindig a mindenkori kormány viselt dolgait kell kutatni, tehát most nyilván a hatalmon lévők ügyeit firtatjuk. Ezért meg is kaptuk azt a vádat, hogy balliberális ellenzékiek vagyunk, ami szerintem nem igaz.” (Bodoky 2012) E kijelentés után, a naivnak tűnő alapgondolatom alátámasztása vagy cáfolata érdekében igyekeztem több, a szakmában jártas újságíró véleményét kikérni a témát illetően. Mindegyikükhöz elsőként a következő kérdést szegeztem: Az oknyomozó újságírás nevezhető-e a jobb-vagy a baloldal eszközének? Az erre adott válaszok ismertetésére térek ki a következőkben.

Bódis András a Heti Válasz rovatszerkesztője szerint maga az oknyomozás szolgálhat politikai célokat, de nem ezért jön létre. A háttérben meghúzódó gazdaság a felelős a politikai széthúzás miatt. Mert a tulajdonosok állhatnak közel a politikához, nekik lehetnek politikai érdekeltségük. Gazdasági szempontból érdemes tekinteni a dolgokat. A politika nem nevezhető mindenhatónak ebben az országban. Nem mutat túl minden másra. Vannak üzletemberek, politikai érdekeltséggel, vannak vonzalmak, érdekek. Megértettem, hogy mit is kell a későbbiek során figyelembe vennem. Rájöttem arra, hogy nem fogalmazhatom meg az alaptézisemet téves, egyszerű látásmód alapján konstruált szemlélet mentén. Bár a politikai érdekeken túlmutatnak a gazdasági érdekek, ettől függetlenül mégis azt gondolom, hogy nálunk az oknyomozó újságírásban a politikai befolyás szerepe hatványozottabban érvényesül. „Nyilván ez azért van így, mert hazánkban ez a műfaj később indult el. Polarizáltabb a médiavilág, egyértelműek az erőviszonyok.”(Rákóczi 2012)

Rádi Antónia a HVG újságírója másképp vélekedik az általam feltett kérdésről. Szerinte igenis lehet politikai motivációja az oknyomozó újságírásnak. „Nyilván lehet politikai motiváció, még akkor is, ha ez a műfaj, sőt az újságírás megcsúfolása is.” Szerinte elfogadható, sőt kívánatos, hogy az embereknek, szerkesztőknek, újságíróknak legyen határozott nézetük a politikára vonatkozóan. Az oknyomozás tárgyának ideális esetben a hatalom hibás működésének számonkérését tartja. A hatalmat pedig úgy definiálja, mint az a kör, ahol mindig, mindenki erőfölényben van, a civilekkel szemben. Skrabski Fruzsina a „Becszengetünk és elfutunk” című műsor egyik készítője szerint pedig, a médiumoknak vannak kötődéseik, és bár nincs kimondva, de nyilvánvaló, hogy annak szellemében fog írni, nyomozni egy újságíró, amilyen irányultságú a lap vagy televízió, internetes portál, ahol ő dolgozik. Bodoky Tamás

pedig úgy gondolja, hogy az oknyomozásnak nem kellene a politika eszközének lenni, de szerinte hazánkban a politika egymás elleni fegyverként használja ezt a műfajt. Abban viszont mindannyian egyetértenek, hogy az oknyomozó, tényfeltáró tevékenység feladata a közélet ellenőrzése. A közéletnek pedig része a politika is, amely minden más területre hatással lehet. Bódis András szerint sok esetben pedig a politika telepszik rá az újságírók által feltárt ügyekre.

Tehát a válaszok alapján megértettem azt, hogy mit gondoltam én a politika befolyásolásának. Vannak gazdasági körök, amelyek az adott médiumot birtokolják. A tulajdonosok többnyire minden esetben rendelkeznek politikai kötődésekkel. A vállalkozó saját érdeke, hogy a maga által vallottakat érvényesítse akár gazdasági, akár ideológiai megfontolásból. A médiavállalat dolgozói, az alkalmazottak pedig nyilvánvalóan nem fognak a saját munkaadók vagy azok üzleti érdekeltségeik ellen oknyomozó tevékenységet folytatni. Ebből következtetve arra jutottam, hogy nem létezik, nem létezhet, politikától független médiavállalat, így ez a műsorok megkonstruálására, felépítésére is hatással van. Igaz, a legtöbb esetben csak közvetett módon és nem direkt hatásként érvényesül.

Érthető módon Bodoky Tamás az atlatszo.hu nonprofit szervezetként való létrehozásakor, a függetlenségre törekedett, amely elismerésre méltó. Én ezek után mégis kételkedtem azt illetően, hogy a függetlenség manapság hazánkban megvalósítható lenne, és hogy ezt bárki szeretné megvalósítani. Hiszen, ha mindig az adott hatalmat ellenőrizzük akkor adott esetben ez azt jelenti, hogy négyévenként más oldalon állunk. Nem lenne teljesen kiegyensúlyozott a dolgozatom, ha kihagynám azt a fontos részletet, amelyet Bodoky Tamás említett: „Meg tudom mutatni, hogy én az elmúlt nyolc évben hány kormányellenes cikket írtam, és hogy utáltak akkor a kormányon lévők, a Fidesz meg még ki is tüntetett annak idején. A 2006-os rendőri túlkapásokról szóló cikkemért kaptam egy Szabadság díjat, a Szabadság Körtől. Tehát nem gondolom azt, hogy akkor én mást csináltam volna, ugyanúgy a hatalom ügyeit firtattam, és most is ezt teszem.” (Bodoky 2012)

A politikai és gazdasági függetlenségről továbbra is azt gondolom, hogy nem valósulhat meg kifogástalanul. Ez nem feltétlenül az embereken, az újságírókon múlik, hanem különböző érdekek ütköztetésén, és az abból fakadó csorbák kiköszörülésére irányuló törekvéseken. A világ túlságosan anyagiassá ahhoz, hogy megengedhessük magunknak azt, hogy mindenkitől függetlenek legyünk. Ebben a gondolatmenetemben a Célpont riportere is megerősít. Rákóczi Péter anélkül, hogy bárkit is megbélyegezne,

hangsúlyozta: A most magukat függetlennek mondó oknyomozó, hatalomellenőrző munkát folytató újságírók akkori és mostani tevékenységében nem látja ugyanazt az intenzitást. Az, hogy független újságírás nem létezik. Mindig van gazdasági függés azoktól, akik a tulajdonosok. Törekedni kell a független ellenőrzésre, de a gazdasági függőségtől képtelenség eltekinteni.

8. Összegzés

Vizsgálatom fent tárgyalt konklúziója arra enged következtetni, hogy alapfeltevésem nem tekinthető egyértelműen igaznak. Tehát a gazdaság befolyása erősebb, mint a politikáé. Mindenesetre a kutatómunka során rendkívül sok dolgot tanultam-, tapasztaltam-, és értettem meg, mind a média működésével kapcsolatban, mind a politika társadalmi és gazdasági szerepéről egyaránt. Bár hipotézisem csak féligazság, ettől függetlenül nem szűnik meg a témával kapcsolatos érdeklődésem és a vizsgálódáshoz elengedhetetlen elszántságom. Reményeim szerint a jövőben is lesz arra lehetőségem, hogy jobban elmélyedjek a politika és a média összefüggésrendszerének vizsgálatában.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom az atlatszo.hu főszerkesztőjének, Bodoky Tamásnak, hogy időt szakított az interjú elkészítésére, és bár kijelentéseivel megdöntötte hipotézisemet, mégis ráébresztett vizsgálatom háttérében meghúzódó tények figyelembevételére, amely nélkül csak felszínes következtetésekre jutottam volna.

Sokat köszönhetek a Célpont szerkesztőinek, Bodacz Balázsnak, aki végig figyelemmel kísérte munkámat, kritikáival, hozzászólásaival, elgondolkodtatott és eddigi téves szemléleteimre is rávilágított. Losonczi Katának és Rákóczi Péternek, akik ötleteikkel, biztató szavakkal és az általam feltett kérdésekre kifejtett, kimerítő válaszokkal járultak hozzá vizsgálatom tárgyában való sikeresebb elmélyüléshez.

A Célpont felelős szerkesztőjének, a csatorna műsorokért felelős vezérigazgató-helyettesének, Szikszai Péternek, aki szemléletbeli jótanácsokkal, és kérdéseimre adott gyakorlati alapon megfogalmazott válaszaival volt segítségemre, valamint lehetőséget biztosított arra, hogy betekintést nyerhessek a csatorna életébe. Köszönet jár Hír TV további munkatársainak, akik szintén mellettem voltak, meghallgattak és segítettek munkámat.

Köszönöm további interjúalanyaimnak, Bódis Andrásnak, Rádi Antóniának és Skrabski Fruzsínának, akik szakmai felkészültségükkel és hozzáértésükkel, olykor bennfentes információikkal álltak rendelkezésemre kutatásom során.

Függelék:**Interjú kivonatok:****Bodacz Balázs-interjú 2012. 10. 30.**

A Célpont riportere először arról beszélt, hogy milyen módon és eszközökkel lehet témát szerezni. Elmondása szerint van olyan, amit nem kell megszerezni, mert van magától is. Ez alatt a tényfeltáró kategóriába tartozó műsorokat érti. Ilyen például egy-egy pártkongresszus, nagygyűlés, tüntetés. „Nem feltétlenül csak az a fontos, hogy valami új ismeretet, összefüggést tárjunk fel, hanem az is, hogy a riport színes legyen, olyan aspektusból mutassa meg az eseményeket, amely eltér a szigorúan vett tudósítás által megkövetelt nézőponttól; ilyenkor gyakran élünk a nyelvi és/vagy képi humor, esetleg az irónia eszközével.”

Vannak azok a témák, amelyeket megszereznek. Ezeket sorolja az oknyomozó kategóriába. „A téma olykor az utcán hever, tudjuk. A szerkesztőségi brainstormingokon saját ötletek is felmerülnek.” Ide tartoznak azok az eseteket is, amikor külső személytől kapják az információt. „Vannak továbbá a névtelen, általunk ismeretlen, vagy éppen bemutatkozó, személyes találkozóra is hajlandó, de névtelenséget kérő informátorok. És van az az informátor, amelyik vállalja az arcát, nevét, így nem csak információt ad, hanem nyilatkozik is.”

Az információk megszerzésének mikéntjét érintve kiemelte: ennek sok módját ismeri és alkalmazza a Célpont. Vannak a saját kútforrásból származó témák, illetve információk. Ilyenkor a megszólalók általában szakértők lehetnek, vagy maguk az érintettek. Továbbá forrásként szolgálhatnak a témában megjelent publikációk is. Léteznek kiszivárogtatott, mástól származó információk. Ez lehet írásos dokumentum, szóbeli vagy írásbeli közlés. Ennek ellenőrzésével indulhat a munka. Lehetnek olyan információk, amelyek igazolásához nem fér kétség, de annak bemutatásához, az érintettek, a téma okán nem szólaltathatók meg, hajlandóság hiányában, mert számukra kényelmetlen a téma. „...akkor rejtett kamerát használunk, illetve a beszélgetőpartner tudta nélkül telefonbeszélgetést rögzítünk.” Ennek kettős célja van: egyrészt gyanút lehet ilyen módon megerősíteni vagy eloszlatni, másrészt ezzel a módszerrel igazolhatóvá válik, hogy az oknyomozók a helyszínen voltak és felvették a kapcsolatot az ügyben az adott szereplővel.

Az informátorok motivációja Bodacz Balázs szerint többfélék lehetnek. Vannak azok az információ-szolgáltatók, akiknek tényközléséből lehet ügy. Amikor a

szivárogtatót valamilyen érdeksérelem érte, amely megalapozott, és amely által a személy méltánytalanságot szenvedett, állításait alá tudja támasztani. Azokból a tényközlésekből is lehet ügy, amikor nem érte sérelem az adott személyt, viszont úgy véli, a téma érdekelné a szerkesztőséget.

Miből nem lehet elindulni? Amikor az informátort nem érte érdeksérelem, vagy ha érte, akkor az általa közölt információk nem értelmezhetők vagy nem elégségesek az oknyomozó munka elindításához. Lehetséges még olyan eset is, amikor a személy megtévesztés céljából közöl hamis állításokat.

Pénzt adhatunk-e információért? Van az úgynevezett „fizetős informátor”. Az ő esetében figyelmesen kell eljárni, hiszen olyan információért vár pénzt, amelynek igazolhatósága még nem bizonyos. „Előzetes adatokat kérünk, meg akarunk bizonyosodni arról, hogy mi az ’áru’, és hogy annak valóban birtokában van-e. Ez természetesen egy taktikai verseny, amely nagyban függ a felek intelligenciájától és tárgyalási rutinjától.” Az informátor ilyenkor nem mond túl sokat, éppen annyit, hogy felkeltse a szerkesztőség érdeklődését és a fizetési hajlandóságot. A „fizetős informátorok” másik típusa, amikor hajlandó lenne azért fizetni a műsor készítőinek, hogy egy általa fontosnak vélt közlés vagy személy megjelenjen. Ilyen témákról a Célpont szerkesztősége még csak tárgyalást sem folytat.” Túl azon, hogy ez személyes, morális mércénk szerint sem fogadható el, szakmai hitelességünket is kikezdené. Hiszen ha ilyen lehetőséggel élnénk, nem tudhatnánk, hogy a bennünket lényegében lefizetni szándékozó személy vagy szervezet nem dokumentálja-e az esetet, vagy nem éppen azért tesz-e ilyen ajánlatot, hogy annak részünkről történt elfogadásának dokumentációjával nyilvánosság elé lépjen és lejárasson bennünket.”

Kizárt, hogy fizessenek például azoknál az eseteknél, ahol az információt ingyen is meg tudják szerezni, továbbá, amikor a közlés igazságtartalma nem biztosított. A pénzbeli juttatást a szerkesztőség nem ajánlhatja fel, ennek igényét az informátor kezdeményezheti. Nem lehet azért fizetni, hogy valaki eljuttasson egy szituációt.

Bodoky Tamás-interjú 2012. október 10.

Bodoky Tamást, az atlatszo.hu főszerkesztőjét kérdeztem az oknyomozó újságírásról.

Első sorban arra voltam kíváncsi, hogy nevezhető-e az oknyomozás a politika eszközének. Megfogalmazása szerint természetesen hazánkban ez létező fogalom, de

ennek nem kéne így lennie. Nálunk a politikai oldalak egymás ellen, fegyverként használják ezt a műfajt. Van nem pártos oknyomozó újságírás is. Ezek között említi az atlatszo.hu internetes portált. Az oknyomozó újságírás elterjedtségét érintve hangsúlyozta: a “mainstream” médiából kiszorul az oknyomozó újságírás, mert maga a műfaj drága és nem termékeny. Az újságíró hetekig foglalkozhat egyetlen dologgal. Ezt egyre kevesebb médiavállalat engedheti meg magának. Egy új jelenségről, a nonprofit szervezeten alapuló oknyomozó újságírásról beszélt. „Ilyen a kaliforniai Center for Investigative Reporting, ahol díjazott, nagynevű újságírókat szerződtetnek vagy a ProPublica, New Yorkban.” Fontos, hogy ezek a szervezetek nem hirdetésekben élnek, hanem adományokból tartják fenn magukat. Ez azért kiemelendő, mert sok esetben az investigatív tevékenység gátját a hirdetőik jelentik.

Az atlatszo.hu-t oknyomozó-portálkezdeményként definiálja, amely egyáltalán nem foglalkozik aktuálpolitikával. A portál esetében nem beszélhetünk komoly szerkesztőségről, hiszen három főállású munkatárs van. Az a célkitűzés, hogy egy-egy témában, ahol visszaélést vagy korrupciót látnak, ott nagyon alaposan utánajárnak a dolgoknak. „Ezt igyekszünk politikai oldaltól függetlenül tenni, ugyanakkor azt gondoljuk, hogy mindig a mindenkori kormány viselt dolgait kell kutatni, tehát most nyilván a hatalmon lévők ügyeit firtatjuk. Ezért meg is kaptuk azt a vádat, hogy balliberális ellenzékiek vagyunk, ami szerintem nem igaz. Meg tudom mutatni, hogy én az elmúlt nyolc évben hány kormányellenes cikket írtam, és hogy utáltak akkor a kormányon lévők, a Fidesz meg még ki is tüntetett annak idején. A 2006-os rendőri túlkapásokról szóló cikkemért kaptam egy Szabadság díjat a Szabadság Körtől. Tehát nem gondolom azt, hogy akkor én mást csináltam volna, ugyanúgy a hatalom ügyeit firtattam és most is ezt teszem.”

A „Magyar Leaks” menüpontról Bodoky Tamás elmondta: erre azért van szükség, mert tapasztalata szerint az emberek félnek a sajtóval beszélni, főleg, ha valamilyen visszaélést vagy korrupciót tapasztalnak. Ebből adódóan nagyon sok a kiszivároztatás. Ez alatt anonim leveleket és e-maileket ért. „Nagyon sok ilyen-olyan információt kapunk ezzel a módszerrel. Azt el kell ismernem, hogy ennek azért jó része használhatatlan, de vannak nagyon értékes bejelentések is. Ezt nem mi találtuk ki, ezt úgy hívják, hogy közérdekű bejelentő. Ez nyugaton egy fogalom, az úgymond ’whistleblower’. Őket még törvényekkel is védik. Mivel a társadalomnak hasznos, ha ezek a dolgok nyilvánosságra kerülnek.”

Az oldallal kapcsolatos peres ügyekre kitérve a főszerkesztő elmondta: „Több perünk is van. Egyrészt mi perelünk közérdekű adatokért, tehát ez egy nagyon fontos funkció, hogy mi rengeteg közérdekű adatot igénylünk. Létrehoztunk egy közérdekű adatigénylő rendszert, ahol ezt bármelyik állampolgár megteheti. Ha megtagadják az adatigénylést, akkor perelgetünk. Illetve minket is perelnek, jellemzően helyreigazításért. Eddig mindent megnyertünk, a bíróság még nem kötelezett helyreigazításra.”

Az oldalt másfél éve alapították a már említett nyugati, nonprofit mintára. „A Fidesz-kormányt megelőzve még nem működött, illetve a Soros Alapítvány támogatja, tehát ez nyilván mindenki azt gondolja, hogy ez egy ’szoclib.’ történet. Erre én mindig azt szoktam mondani, hogy meg lehet nézni, hogy igaz, akkor még ’indexesként’, de én kritikus cikkeket írtam abban az időszakban is.” A feltárt ügyekkel kapcsolatban elmondta: Nyilván nincsenek egyensúlyban a szocialistákkal és a Fidesz-szel kapcsolatos témák. „Most a Fidesz van kormányon, tehát most a Fidesz viselt ügyeit, illetve a kormány viselt ügyeit boncolgatjuk. Az, hogy a szocialisták mit csinálnak, az nem olyan fontos, ellenzékben vannak, nem rendelkeznek közpénzek fölött. Most a Fidesz költi az adófizetők pénzét. Ettől függetlenül van olyan sztorink, ami visszanyúlik, például az MVM-ügy, ami 2006-2007-ben volt, szocialista kormány alatt.”

Az atlatszo.hu oknyomozó munkáját alapvetően két módszer határozza meg: Vagy ők látnak egy olyan témát, aminek utána kéne járni, vagy kapnak egy információt, és ez alapján kezdünk nyomozni. Általában adatigénylésekkel operálnak, azt gondolják, az sokkal tisztább, mint a kiszivároztatás. Tehát ha kapnak egy kiszivároztatást, azt megpróbálják ellenőrizni adatigényléssel, hogy legális úton, szivároztatás nélkül hozzá lehet-e jutni az adott információhoz. „Először is megkeressük az érintetteket. Eszközöket tekintve, rejtett kamerás sztorink még nem is volt. Inkább megpróbálunk nyilvános adatbázisokból dolgozni. Például volt olyan cikkünk, amiben, a parlamenti vagyonnyilatkozatokban található dolgokat összesítettük, és abból vontunk le következtetéseket. Vagy most a társasági adókedvezmény támogatásokat vizsgáljuk, hogy hova folynak. Ugye azt láttuk, egy nagy adatbázis feldolgozásával, hogy Felcsút kapta a legtöbbet, a miniszterelnök szülőfalujának focicsapata, sőt az általa alapított alapítvány közel hárommilliárd forint bevételre tett szert ebből a forrásból. Ehhez nem kellett semmilyen rejtett technika. Az kellett, hogy egy hatalmas adatbázist, ami a közzé volt téve mindenki számára, át kellett nézni és össze kellett benne adni a számokat. Mi

nem hackelünk, de azt nem tartom etikátlannak, ha hackerek által közölt információkat osztunk meg, ha azok közérdekűek.”

Elmondása szerint, egyszer volt csak rejtett kamerás vagy rejtett mikrofonos ügyük. „Egyszer volt egy ügyész, aki tanukat fenyegetett a tárgyalóteremben és azt mobiltelefonnal felvettük. A másik volt, amikor a kurucinfo-t lepleztük le, hogy hogyan kapja a hirdetési bevételt, akkor rejtett kamerával vittük be a pénzt. De azt gondolom, hogy nem ez a fő eszköztára az oknyomozó újságírásnak. Ez tévében jellemző, látványelemként, de nem gondolom, hogy e nélkül ne lehetne boldogulni.

Az oldal technikai eszközeiről és az eszközök felhasználásáról elmondta: „Nálunk a videó egy új fejlemény, mi alapvetően cikket írnak. Videó tavasz óta van, és még eléggé gyerekcipőben van. Nem vagyok vele igazán megelégedve. Az a cél, hogy minden jó sztorihoz csináljunk videót is.”

Bódis András-interjú 2012. október 18.

Bódis Andrással a Heti Válasz belpolitikai rovatszerkesztőjével beszélgettem. Szerinte kifejezetten nem nevezhető a politika eszközének az oknyomozás. Ám azt elismeri, hogy vannak különféle értékrendű médiumok, akik bizonyos témákra fogékonyabbak. Abból a szempontból radikálisnak nevezi a műfajt, hogy kizárólag tényekre alapoz, aminél nincs szélsőséesebb. Kiemeli, hogy a Célpont oknyomozó tevékenysége miatt meg kellett ismételni egy SZDSZ elnökválasztást. „Az oknyomozás hálás dolog, mert be lehet bújni adatok és dokumentumok mögé.” Maga az oknyomozás szolgálhat politikai célokat, de nem ezért jön létre. A háttérben meghúzódó gazdaság a felelős a politikai széthúzás miatt. Mert a tulajdonosok állhatnak közel a politikához, nekik lehetnek politikai érdekeltségük. Gazdasági szempontból érdemes tekinteni a dolgokat. A politika nem nevezhető mindenhatónak ebben az országban. Nem mutat túl minden máson. Vannak üzletemberek, politikai érdekeltséggel, vannak vonzalmak, érdekek. Az újságírásnál nem arra kell figyelni, a Heti Válasz esetében sem, hogy nehogy olyan írjanak, amiért megharagszik a Fidesz, hanem az olvasók haragjától. Bódis elmondása szerint az olvasók többsége jobb-közép beállítódással rendelkező, ilyen értékeket valló személy.

Az oknyomozás a politika és a gazdaság összefonódását vizsgálja legtöbb esetben, ami nem feltétlenül jó dolog. Általában a szerkesztőség termékeire ugrik rá a politika. A médiának a közélet ellenőrzése a feladata, amelynek része a politika is. A sajtó feladata, hogy a hatalmi teret ellenőrizze, nem csak az oknyomozás eszköztárával. A

műfaj egyébként képes politikusokat megbuktatni, például Kóka Jánost az oknyomozás buktatta meg a rovatszerkesztő szerint.

Az objektivitás kérdésköréhez érve Bódis András hangsúlyozta, hogy bármelyik újságnál érvényesülhet az objektivitás követelménye attól függetlenül, hogy magának a sajtóterméknek milyen a politikai beállítódása. „Attól függetlenül igazat ír le, csak más szemszögből vizsgálódik, mint egy ellentétes szemléletű lap vagy sajtótermék.” Valamilyen formában, mindig kritikusnak kell lennie az újságírónak, mert a nagymértékben elfogult lapok nem lesznek, és nem is lehetnek hitelesek, hangsúlyozza az újságíró. A „kritika nélküli csordaszellemet kevesen viselik el.” A Célpont esetében kiemelte: „amit csinál, és ahogy csinálja, abba nem lehet belekötni.” Nem is a módszerekbe kötnek bele – tette hozzá, hanem a témaválasztásba. Az ellenérdekelte politikusok pedig félnek tőlük, és szakmailag erősnek tartják őket.

Az oknyomozás műfajának kérdéséhez érve a legnagyobb problémának azt tekinti, hogy drága és nagymértékben számít nála a bátorság faktor. Mindenképp fontos, hogy legyenek alapállítások, és legyenek megfelelő dokumentumok.

Rádi Antónia-interjú 2012. október 26.

A HVG újságírója szerint egyértelműen lehet az oknyomozó újságírásnak politikai indíttatása, sőt a politikának sok esetben eszközéül is szolgálhat a műfaj, még akkor is, ha ez magának az oknyomozó újságírásnak a megcsúfolása. Ezt nem feltétlenül gondolja bajnak, hiszen jobbára nem tiltja semmi. Az ideológiai álláspont megléte, sok esetben kíváncsnak tűnik, véli Rádi Antónia. Az egyes sajtótermékek ideológiai önmeghatározás szerint a szavazatok számának növelésére irányul. A közönség ebben a tekintetben azért partner, azért olvassa a politikai lapokat, hogy hitét megerősítse.

Az oknyomozó tevékenységnek, állítása szerint mindig a hatalom hibás működésének feltárására kell irányulnia. A hatalom mindig erőfölényben van az olvasóval, civillel szemben. Elengedhetetlennek tartja a mérhetetlen kíváncsiságot, hiszen az oknyomozónak mindig más dolgával kell foglalkoznia. Kell még a cinizmus és idealizmus is. Hangsúlyozza, hogy ez semmi esetre sem a kezdők műfaja, mert alapos közéleti, jogi, gazdasági alapismeretet igényel. Ugyanakkor nem is a nyugdíj előtt állóké, mert sok mozgást kíván és fárasztó. Az oknyomozó szerint munkamániás, de semmi esetre sem mintabeosztott. A kiadók vagy a megbízók részéről rengeteg pénzt igényel. „Utazni kell, telefonálni, sokszor külföldre, ha pedig később beperelnek, akkor

fizetni kell az ügyvédet is.” Az oknyomozás fő etikai elveként a következőt nevezi meg: „Ne manipulálj!” Titkos kép vagy hang rögzítése, és felhasználása megengedett.

Téma mindenképpen csakis abból lehet, ha a feltárt tény a hatalom hibás működését mutatja be, érdekes, igaz és igazolható. A teljes név használatát sem veti meg, kivétel a sértett és a kiskorú személy. Pénzt információért nem adna, hiszen ha valaki, valamit elmond kétszázezer forintért, akkor másnak elmondja az ellenkezőjét kétszázötven ezerért. Ez alól is vannak kivételek, mindig mérlegelnünk kell.

Rákóczi Péter-interjú 2012. október 16.

Rákóczi Pétert, a Célpont riporterét kérdeztem. Elsőször is, arra voltam kíváncsi, hogy miként lehet meghatározni az oknyomozás fogalmát. Rákóczi szerint az oknyomozás: „Olyan téma feltárása, amely még a híradásokban nem szerepelt, és egy olyan alapos kutatómunkát igénylő feltáró munka az oknyomozás, amelynek köszönhetően hír születik. Ez nem csak egy tudósítás, hanem egy nyomozás, egy kutatómunka, és egy olyan összehasonlító munkát is feltételez, amely nem csak egy szimpla következtetés. Nem csak adatközlés, hanem egy elemző munka, amelynek célja sok esetben egy olyan történés a bemutatása vagy feltárása, amely nem közismert, vagy valami miatt nem áll azoknak az érdekében, akik az ügy szereplői, hogy az, nyilvánosságra kerüljön.” Szerinte relatív, hogy mit nevezünk oknyomozásnak, mert lehet egy leleplező könyv megírása is oknyomozás, egy kutatómunka eredményeként.

Az oknyomozást nem feltétlen érti a politika eszközeként, csupán a politika is egyre inkább használja manapság Magyarországon. A nyugat-európai sajtókultúra évtizedek óta él ezzel az eszközzel. Politikai érdekeken túl vannak gazdasági érdekek is, amelyek mögött nagyon komoly oknyomozó munka van, tehát gazdasági érdekből is születnek riportok. Arra a kérdésre, hogy Magyarországon miért hangsúlyosabb mégis a politikai és gazdasági témában folytatott oknyomozó tevékenység, a Célpont riportere úgy fogalmazta meg válaszát: „Nyilván azért van ez így, mert nálunk ez a műfaj később indult el. Polarizáltabb a médiavilág, egyértelműek az erőviszonyok.” Példaként a francia sajtót említi: „a 'Libération' baloldali, liberálisabb, a 'Le Monde' ugyancsak közép, inkább a baloldali értelmiségnek szól, a 'Le Figaro' a jobb-középnek szól.” Véleménye szerint, minden sajtóterméket befolyásolnak gazdasági érdekek, és aki ezzel ellentétet gondol, vagy hisz a közszolgálatosság valódi megvalósulásában, az nem gondolkodik reálisan.

Az új médiaszabályozásra kitérve megemlíti, hogy el kell ismerni, hogy az oknyomozóknak nagyobb teret enged munkájuk elvégzéséhez. Tehát, ha egy nagyobb bűncselekményt leplez le egy újságíró munkája során, akkor nem perelhető azért, ha mondjuk személyiségi jogokat sértett.

A Célpontra kitérve elmondta, hogy törekszenek az objektivitásra és a kiegyensúlyozottságra, és arra, hogy mentesüljenek a befolyásolás és a manipuláció alól. Ugyanakkor a HírTV képvisel egy értékrendet, amely befolyásolja a műsor témaválasztását. Állítása szerint senki nem lehet egyértelműen független, aki ezt vallja ma magáról, annak nekiszegezhető a kérdés: Hol volt 2002 és 2010 között, akkor miért nem végzett oknyomozó tevékenységet függetlenül? Bevallása szerint nem tudna ugyanúgy riportokat készíteni mindkét oldal ellen. Szerinte, nem lehet a kettő közé egyenlőséget tenni. Anélkül, hogy bárkit is megbélyegezne, hangsúlyozta, hogy a most magukat függetlennek mondó oknyomozó, hatalomellenőrző munkát folytató újságírók akkori, és mostani tevékenységükben nem látja ugyanazt az intenzitást. Az, hogy független újságírás nem létezik. Mindig van gazdasági függés azoktól, akik a tulajdonosok. Törekedni kell a független ellenőrzésre, de a gazdasági függőségtől képtelenség eltekinteni.

Arra a kérdésre, hogy ki a jó oknyomozó, Rákóczi Péter, Péterfalvi Attilát idézi: „Aki jó oknyomozó újságíró, az mindig fél lábbal a börtönben van.” Tudni kell mindig, hogy mi a határ, de szerinte nem bűnös dolog másnak kiadni magunkat, a leleplezés érdekében. A cél pedig mindig az, hogy feltárjuk azokat a dolgokat, amelyek fontosak a köz szempontjából. Fel kell hívni a hatóság figyelmét a nyilvánosság erejével. Az, amit valaki el akar mondani televízió kamera előtt is, az a reklám. Az, amit nekünk kell kikaparni és feltárni, az a hír. Elmondása szerint a Célpontot megelőzően az elektronikus médiában nem volt jellemző az oknyomozó, tényfeltáró munka. A műsor élt azokkal a lehetőségekkel, amelyekkel az újság nem képes, tehát a rejtett kamera használata, hangfelvételek közzététele. Ebből vannak személyiségi jogi viták is, mert ehhez az adott személy hozzájárulása kéne, de ez nonszensz. Ezáltal mi jogsértést követünk el, így mehetünk a bíróságra. A műsor kapcsán hozzátette: amikor a Célpont indult, akkor a technikai eszközök széleskörű jelenléte lehetővé tette azt, hogy akár mobiltelefon segítségével rögzítsünk képet, hangot, kisméretű diktafonok is segítették a munkát, vagy az, hogy a kamerát esetenként úgy tartja az operatőr, mintha nem filmezne.

A műsor sikere többek között annak is köszönhető, hogy nem hátráltak meg, akkor sem, ha perrel fenyegetőztek, ez inkább inspirálta a célpontosokat. Arra is volt példa, hogy pénzzel próbáltak zsarolni. Ez annak a fokmérője, hogy jó úton jár a riporter. Három dolog, amit mindig szem előtt kell tartani: közérdek, közszereplő, közpénz. Azt az álláspontot vallják, hogyha egy közszereplő hibázott, azért vállalnia kell a felelősséget. Nem lehet egyértelműen kimondani, hogy a cél szentesíti az eszközt, az a lényeg, hogy mi ne kövessünk el bűncselekményt.

Skrabski Fruzsina-interjú 2012. október 25.

Skrabski Fruzsínát, a Biszku Béláról készült dokumentumfilm egyik rendezőjét és a „Becszengetünk és elfutunk” oknyomozó dokumentumfilm-sorozat egyik készítőjét kérdeztem az tényfeltáró, oknyomozó újságírásról.

Elsősorban megint csak arra voltam kíváncsi, hogy létezhet-e az oknyomozásnak direkt, politikai indítéka? Fruzsina szerint, nem magának az oknyomozásnak van direkt politikai indítéka, hanem annak a felületnek vannak kötődései, ahol maga az oknyomozó tevékenység megjelenik. Megemlítette például a mandiner.hu-t, ahol, véleménye szerint teljesen szabad az, hogy ki mit ír, ki milyen véleményt alkot, mit jelentet meg. Fontos látni, hogy van a politika és a mögötte álló gazdasági körök, azok támogatják a médiát. Maga a „blogolás” olyan műfaj, ami mentes lehet a politikától. Úgy gondolja, hogy a médiumoknak vannak kötődéseik, és bár nincs kimondva, de nyilvánvaló, hogy annak szellemében fog írni, oknyomozni egy újságíró, amilyen irányultságú a lap vagy televízió, internetes portál, ahol ő dolgozik.

Az oknyomozó újságírást úgy fogalmazza meg, mint egy kérdés legmélyebb vizsgálatát. A legfontosabb, hogy kiderüljön az, hogy mi bújik meg a kérdések mögött, lehetséges válaszként. Hozzátette, fontos kiemelni azt, hogy oknyomozni csak jó nagy határidővel lehet, mint például a Biszku-filmnél, amit ők, Novák Tamással két évig készítettek. Ebben az esetben sem volt szponzoráció, szabadidejükben, hétvégenként foglalkoztak a témával, forgatták az anyagot. A Becszengetünk és elfutunk esetében más a helyzet. Ott egy hónap áll rendelkezésre, ami igen nehézkes. Fontos dolognak tartja az oknyomozáshoz a megfelelő, megbízható kapcsolatrendszer kiépítését. Egy nyilatkozónál mindig fontos arra figyelni, hogy ha nehezen bírjuk beszédre, akkor mindig ajánljuk fel neki a kép-és a hangtorzítás lehetőségét, valamint azt, hogy a neve titokban marad. Ilyenkor persze a legtöbb esetben az ügy érintettjei tisztában lesznek azzal, hogy ki nyilatkozik, de az érintett mások előtt mégis védettnek érezheti magát.

Ilyenkor az újságíró is köti valamilyen szinten a titoktartás, tehát, hacsak nem hatósági nyomozás indokolja, nem fedheti fel alany kilétét mások előtt.

Az oknyomozás etikájára kitérve Fruzsina kiemelte: a legfontosabb, hogy az ember mindig nyitott legyen az igazságra. Továbbá, a nyomozás végén nem lehet konklúziót levonni, ezt mindig a nézőre kell hagyni, az oknyomozó nem mondhat ki ítéletet, de persze rávezetheti az olvasót, nézőt. Nem megoldani kell egy ügyet, hanem provokálni, irányítani a közvéleményt, hogy miről beszéljen. Eszközöket és képi világot illetően, fontos, hogy mindig legyen benne akció, pörögjön. Így a néző érdeklődését is folyamatosan fenn lehet tartani.

Szikszai Péter-interjú 2012. szeptember 24.

Szikszai Péterrel, a HírTV Célpont című műsorának felelős szerkesztőjével, a csatorna műsorokért felelős vezérigazgató-helyettesével beszélgettem.

A nehézségek tekintetében kiemelte azt, hogy az ő esetükben mindig képekben kell gondolkodni. Nagyon sok olyan ügy van, amikor meg lehetne oldani a nyomozást egy-egy telefonnal is, de ilyenkor a képek miatt, hogy a néző is részese lehessen a nyomozásnak, oda kell menni a helyszínre, be kell csengetni. Rengeteg olyan bűnügy van, amit lehetetlen lenne képernyőn megjeleníteni. Ilyen például a hackertámadás, pedofília, múltban történt események, amelyekről nincs kép. Ez esetben a HírTV-nek az is korlátja, hogy 2002-től van, tehát, ami ez előtt történt arról nincs kép. A Fenyőgyilkosságot hozza példaként. Erről képeket a Duna tv-től kellett kérni, mivel az egy 1998-as esemény volt. Amelyik eseményről kép van, az rendben van. A kamera forog, a kép meglesz. Az újságírás szerint sokkal könnyebb az oknyomozás szempontjából, hiszen ott le kell írni, hogy ki, mit mondott, nem kell hozzá képen gondolkodni.

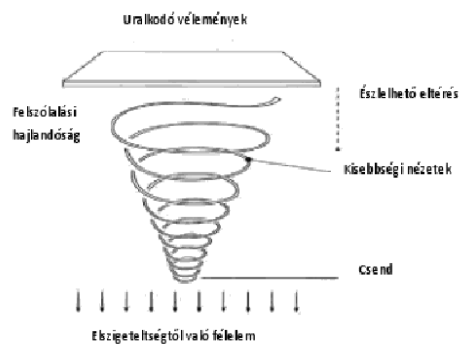
Az objektivitás témaköréhez érve a Célpont felelős szerkesztője hangsúlyozta: mindenkinek mást jelent objektívnek lenni. Állítása szerint: „Ha nagyon objektiv vagy, akkor az nem érdekes.” Nagy a harc a politikusok, a politikával foglalkozó emberek és a médiumok között, mivel mások az érdekek. A médiának mindenképp elsődleges feladata azt megmutatni, hogy milyen dolgok történtek a politika szféráján belül. Alapvetően a közmédiának kellene leginkább objektivitásra törekednie, de úgy véli, ez nem teljesül maradéktalanul.

A műsorral kapcsolatos nézői kritikák, elmondása szerint az imbolygó kameraképre irányulnak, valamint sok esetben vádolják a Célpontot azzal, hogy elfogult.

Ábra:

1. ábra: Elizabeth Noelle Neumann hallgatás spirálja

Forrás: <http://www.afirstlook.com/docs/spiral.pdf>

Irodalomjegyzék

Bernáth – Cserhalmi – Elek – Farkas – Földes – Horváth – Szigethy 2008. *Bevezetés a műfajismeretbe*. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó-MÚOSZ. 52; 96; 224-225.

Burgh, Hugo de 2005. *Oknyomozó újságírás*. Budapest: József Műhely Kiadó. 206-207.

Kaposi Ildikó – Vajda Éva 2001. Etikai dilemmák a magyar újságírásban. In: Sükösd Miklós – Csermely Ákos: *A hír értékei. Etika és professzionalizmus a mai magyar médiában*. Média Hungária Könyvek. 29-31.

Körösenyi András 1993. *Pártok és pártrendszerek*. Budapest: Századvég Kiadó. 63; 52-54.

Mong Attila-Vajda Éva 2009. *Oknyomozó újságírás*. Hallgatói Kézikönyv. Budapest: Független Médiaközpont. 12-13.

Török Gábor 2005. *A politikai napirend. Politika, média, közvélemény és az „agenda setting” hatás*. Budapest: Akadémia Kiadó. 82-84.

Vajda Éva 2007. Kiegyensúlyozottság és objektivitás a hírmédiában. In: Bajomi-Lázár Péter – Kotroczó Péter – Sükösd Miklós (szerk.): *Kiegyensúlyozottság és kampány a médiában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 41-45.

Zsolt Péter 2006. *Médiaháromszög*. Kilencedik, bővített, átdolgozott kiadás. Vác: EU-SYNERGON KFT. 145-146.

Zsolt Péter 2004. *Tömegkommunikáció elméletek. Politikai pszichológiai gyakorlatok*. Harmadik kiadás. Vác: EU-SYNERGON KFT. 43-50;

Internetes források:

2006 *A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség Alapszabálya*

Elérhető az interneten:

<http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=44108>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

A Magyar Szocialista Párt Alapszabálya

Elérhető az interneten:

<http://mszp.hu/sites/default/files/A%20MAGYAR%20SZOCIALISTA%20P%C3%81RT%20ALAPSZAB%C3%81LYA.pdf>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Elizabeth Noelle-Neumann: *Spiral of silence* (1. ábra)

Elérhető az interneten:

<http://www.afirstlook.com/docs/spiral.pdf>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Bajomi-Lázár Péter: *Manipulál-e a média?* (2006) – Médiakutató

Elérhető az interneten:

http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Bajomi-Lázár Péter: *Az objektivitás-doktrína nyomában* (2003) – Médiakutató

Elérhető az interneten:

http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_02_nyar/02_objektivitas_doktrina/

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

MÚOSZ Etikai Kódexe

Elérhető az interneten:

<http://www.muosz.hu/kodex.php?page=etikai&sub=etikaikk14>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Figyelő 2012. *Továbbra is elégedetlen Kroes a Médiatörvénnyel*

Elérhető az interneten:

<http://emasa.hu/cikk.php?id=9755>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Szabó Dóra 2011. *„A sajtó szabad, de egyre kevésbé független” – A médiatörvény elmúlt egy éve*

Elérhető az interneten:

<http://budapest.cafebabel.com/hu/post/2011/12/09/%E2%80%9EA-sajt%C3%B3-szabad,-de-egyre-kev%C3%A9sb%C3%A9-f%C3%BCggetlen%E2%80%9D>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Index 2012. *Freedom House: Csak részben szabad a magyar sajtó*

Elérhető az interneten:

http://index.hu/kultur/media/2012/05/01/freedom_house_reszben_szabad_a_magyar_sajto/

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Koltay András 2012. *Korlátok és garanciák – A médiaszabályozás védelmében*

Elérhető az interneten:

<http://magyarnarancs.hu/publicisztika/korlatok-es-garanciak-80183>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

2001. III. *A pokol lépcsője*

Elérhető az interneten:

<http://www.hazankert.com/majus01.html>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

A HírTv hivatalos weboldala

<http://mno.hu/hirtv>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

A MÚOSZ hivatalos honlapja - bemutatkozás

<http://www.muosz.hu/bemutakozas.php>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Marie Bélinde 2010. *Az újságírók tündöklése és bukása az online világban*

Elérhető az interneten:

<http://www.magyardiplo.hu/2010-februar/163-az-ujsagirok-tuendoeklese-es-bukasa-az-online-vilagban>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Az atlatszo.hu hivatalos weboldala:

Elérhető az interneten:

www.atlatszo.hu

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

A Magyar Soros Alapítvány honlapja

<http://www.soros.hu/index7c2.htm>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Mong Attila videó – *KIMITTUD*

<http://kimittud.atlatszo.hu/>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

„Magyar Leaks”

Elérhető az interneten:

<http://atlatszo.hu/magyarleaks/>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)

Beállítás-ellenbeállítás

Elérhető az interneten:

<http://vizkult.hu/filmformanyelvi-fogalmak/beallitas-ellenbeallitas-snitt-ansnitt>

(utoljára ellenőrizve: 2012. 12. 22.)